

Att få det stöd man behöver

En rapport om hjälpmedel och delaktighet ur ett användarperspektiv

Myndigheten för delaktighet arbetar med att främja, guida och stödja samhällets aktörer att genomföra sina uppdrag utifrån hela befolkningens behov och förutsättningar.

Myndigheten för delaktighet, 2024

Att få det stöd man behöver – En rapport om hjälpmedel och delaktighet ur ett användarperspektiv

Nummer 2024:19

ISBN: 978-91-988780-8-0 (pdf)

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.

Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

E-post: info@mfd.se

Telefon: 08-600 84 00

Förord

Det nationella målet och inriktningen för funktionshinderpolitiken anger att tillhandahållandet av individuella stöd och lösningar ska ses som en prioriterad inriktning för genomförandet av denna. Hjälpmedel är både produkter och tjänster som kan kompensera för olika typer av funktionsnedsättningar, oavsett om de är kognitiva eller fysiska. De är centrala för att möjliggöra och underlätta för den enskilde att vara aktiv, trygg och delaktig på olika livsområden. Hjälpmedel har också en avgörande betydelse för att kunna bibehålla mesta möjliga oberoende, självbestämmande och självständighet, även när det individuella stödbehovet är omfattande.

I denna rapport fördjupar vi oss i utvecklingen inom hjälpmedelsområdet. Vi har undersökt om de personer som behöver hjälpmedel får de lösningar och det stöd som de upplever att de behöver. Vi har också fokuserat på några aspekter som påverkar och styr utbudet av hjälpmedel och det stöd som erbjuds inom hjälpmedelsförsörjningen.

Digitaliseringen av samhället har haft särskilt stor inverkan på hjälpmedelsområdet, med ett ökat utbud av produkter och möjligheter till individuellt anpassade och träffsäkra lösningar. Eftersom allt fler hjälpmedel idag är digitala är det också avgörande att de kan användas tillsammans med generella tekniska system. Teknik som tidigare var specialanpassad för personer med funktionsnedsättningar är idag en del av det generella teknikutbudet. Behovet har därför delvis förskjutits från den tekniska produkten till det stöd som behövs för att kunna använda tekniken som ett kompenserande hjälpmedel.

För trettio år sedan var svenska företag och organisationer ledande inom utveckling av hjälpmedelsteknik, mycket tack vare nära samarbete mellan privata innovatörer, den offentliga sektorn och funktionshinderorganisationerna. Detta samspel främjade innovation och skapade goda förutsättningar för små aktörer att etablera sig. Idag ser situationen annorlunda ut, särskilt för mindre aktörer inom kompenserande teknik, som ofta möter stora hinder på den svenska marknaden. Den offentliga sektorns styrning, arbetssätt och sätt att upphandla hjälpmedel upplevs som en avgörande faktor till detta, vilket begränsar innovationskraften. Hjälpmedelsverksamheten i Sverige är spridd på många olika aktörer. För att kunna möta framtidens utbud och behov inom området på ett dynamiskt sätt kan det finnas skäl att överväga hur en bättre nationell samordning kan skapas.

MFD:s kartläggning visar tydligt att hjälpmedelsverksamheten inte kan betraktas isolerat; den måste ses i sammanhang med andra stödfunktioner för personer med funktionsnedsättning. För att stödet ska fungera optimalt är det avgörande att användningen av hjälpmedel samverkar med tillgången till andra tjänster som ledsagning, annat personligt stöd, specialtransporter som färdtjänst och

bilanpassningar samt att de miljöer som den enskilde rör sig i är tillgängligt utformade.

Hjälpmedel är mycket betydelsefulla för att skapa goda levnadsvillkor, delaktighet och jämlika förutsättningar för den enskilde. Vår kartläggning visar att det finns behov av förtydliganden av styrningen av hjälpmedelsverksamheten på flera sätt. Vi har därför lämnat ett antal rekommendationer. Vår förhoppning är att vårt arbete i denna rapport ska vara en viktig pusselbit i att säkerställa en väl fungerande hjälpmedelsverksamhet i framtiden.

MFD vill rikta ett särskilt tack till den referensgrupp som stöttat uppdraget genom att vara ett bollplank och källa till kunskap. Referensgruppen har bestått av representanter från Föreningen för de Neurosedynskadade, FUB, RBU-Skaraborg, Synskadades Riksförbund, Förbundet Sveriges Dövblinda och Ung i Neuro. Funktionsrätt Sverige har haft en stående plats i referensgruppen och deltagit efter rådande personella förutsättningar. MFD vill även rikta ett särskilt tack till Ida Larsson, Matilda Jonung, Wilhelm Hultin och Agnes Aldenberg från företaget Governo som genomfört flera av uppdragets undersökningar.

Liljeholmen i november 2024

Malin Ekman Aldén
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning och rekommendationer.....	7
Sammanfattning	8
Nationell kunskapsstyrning för förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel	10
Förstärkning av hjälpmedelförskrivningsprocessen	10
Åtgärder för att tillvarata innovation och utveckling	11
Ett nationellt kunskapscenter för att öka jämlikhet och främja innovation	11
Inledning	12
Syfte och frågeställning.....	13
Avgränsning.....	13
Genomförande.....	13
Referensgrupp.....	15
Rapportens uppbyggnad.....	16
Ordlista	17
Bakgrund	19
Individuella stöd och lösningar ska prioriteras.....	20
Försämrade tillgång och stöd avseende hjälpmedel	20
Flera tidigare utredningar men uteblivna reformer.....	22
Hjälpmedel för oberoende, självbestämmande och självständighet. 24	
Vad är ett hjälpmedel?	25
Hjälpmedelsförsörjningen involverar flera aktörer	25
Hjälpmedelsförsörjningen styrs av flera lagar.....	27
Förskrivningsprocessen förser användare med hjälpmedel	29
Resultat från uppdragets undersökningar.....	32
Resultat från användarstudierna	33
MDR innebär både för och nackdelar.....	44
Hur innovation och utveckling kan främjas	59
Ekonomiska utmaningar kan begränsa tillgången till hjälpmedel.....	69
Hjälpmedelsanvändare är en ekonomiskt utsatt grupp.....	70
Ekonomiska förutsättningar kan påverka	71
Diskussion och slutsatser.....	72
Utgångspunkter för MFD:s rekommendationer	73
Nationell kunskapsstyrning för förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel	74

Förstärkning av hjälpmedelförskrivningsprocessen	75
Åtgärder för att tillvarata innovation och utveckling	77
Ett nationellt kunskapscenter för att öka jämlikhet och främja innovation	79
Referenser	81
Bilaga 1. Genomförande av kartläggningarna om MDR, innovation och utveckling	84
Inledning	84
Syfte och frågeställningar	84
Avgränsningar	84
Genomförande.....	85
Intervjuguide	86
Lista över intervjuade verksamheter	88
Bilaga 2. Genomförande av intervjustudien	89
Syfte och frågeställningar	89
Avgränsningar	89
Genomförande.....	89
Enkät till MFD:s undersökningspanel Rivkraft.....	91
Intervjuguide	93
Bilaga 3. Genomförande av enkätundersökningen i MFD:s undersökningspanel Rivkraft.....	95
Om MFD:s undersökningspanel Rivkraft.....	95
Enkätfrågorna	97

Sammanfattning och rekommendationer

Sammanfattning

Våren 2023 initierade Myndigheten för delaktighet (MFD) uppdraget Hjälpmedel och delaktighet. Syftet med uppdraget var att undersöka om personer med funktionsnedsättning får tillgång till hjälpmedel som strävar efter att säkerställa oberoende, självbestämmande och självständighet, enligt inriktningen för funktionshinderspolitiken. Uppdraget har omfattat att:

- Beskriva hur hjälpmedelsförsörjningen fungerar utifrån den enskildes perspektiv, behov och förutsättningar
- Tydliggöra möjligheten till förskrivning av hjälpmedel och konsumentprodukter samt identifiera utmaningar
- Kartlägga hur EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) har påverkat hjälpmedelsförsörjningen
- Skapa en bild av innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen
- Identifiera eventuella glapp och möjliga lösningar, framförallt inom befintliga regelverk
- Utifrån de resultat som uppdraget visar, lägga fram rekommendationer för att förbättra hjälpmedelsförsörjningen för hjälpmedelsanvändarna

Våra resultat visar att hjälpmedel är avgörande för hjälpmedelsanvändares delaktighet i samhället. Majoriteten av de användare vi har tillfrågat är nöjda med sitt eller sina hjälpmedel samtidigt som nästan hälften uppger att det finns hjälpmedel de önskat men inte fått. Det finns flera faktorer som gör det svårt för hjälpmedelsanvändare att få de hjälpmedel de behöver. Exempelvis uppger hjälpmedelsanvändare att de saknar tillräcklig information under förskrivningsprocessens olika delar. Dessutom upplever många att uppföljningen, som är det sista delmomentet i förskrivningsprocessen, helt uteblir. Hjälpmedelsanvändarna upplever även att regionernas sortiment är styrande och att förskrivare ogärna går utanför sortimentet, trots att det är möjligt.

Vår kartläggning av regionernas tillämpning av den nya EU-förordningen MDR visar att förordningen medför flera positiva effekter för hjälpmedelsanvändarna. MDR ställer högre krav på bland annat kvalitet och produktsäkerhet, vilket innebär att de produkter som förskrivs har genomgått kvalitetstester och riskanalyser i större utsträckning. Samtidigt finns negativa effekter av MDR som är viktiga att motverka. Kartläggningen visar att det finns en risk att regionerna blir mer restriktiva med att förskriva hjälpmedel som inte är medicintekniska produkter och med att tillåta specialanpassningar av hjälpmedel. Följden av det kan vara att förskrivares möjlighet att möta den enskildes behov minskar. Kartläggningen visar även att införandet av MDR ytterligare har förstärkt att lokala riktlinjer, i avsaknad av nationella riktlinjer och styrning, får stor betydelse för hur förskrivningen av konsumentprodukter ser ut i olika regionerna. Utifrån kartläggningens resultat konstaterar MFD att det finns behov av större tydlighet och gemensamma kriterier för förskrivning av konsumentprodukter som

hjälpmedel. Detta i syfte att motverka ojämlikheten över landet mellan hjälpmedelsanvändare med samma behov. Det är iakttagelser som ligger i linje med rekommendationer som Myndigheten för vård- och omsorgsanalys lämnade 2020.

Kartläggningen visar även att MDR:s krav på administration och certifiering innebär högre kostnader för företagen, vilket i sin tur kan komma att påverka utbudet av hjälpmedel negativt i och med att produkter försvinner från marknaden. Särskilt hjälpmedelsanvändare som använder produkter som produceras av små och nischade företag riskerar att påverkas negativt. Att övergångsbestämmelser fortfarande gällde under kartläggningen gör det dock svårt att förutspå hur marknaden kommer att reagera framöver.

MFD anser att det är viktigt att främja innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet. Vår kartläggning visar att regionerna kan arbeta på flera sätt för att främja innovation och motverka hinder. För att säkerställa att nya och innovativa lösningar når sin marknad är det exempelvis viktigt att förskrivare har en god uppfattning om vilka hjälpmedel som finns, både inom och utanför sortimentet. Kartläggningen visar även att det finns utrymme för regionerna att utveckla sitt arbetssätt vad gäller offentlig upphandling. Exempelvis genom att bli bättre på att ställa funktionskrav i upphandling av hjälpmedel, något som Upphandlingsmyndigheten lyfter fram som en förutsättning för att lyckas nå innovativa lösningar på komplexa problem. Även bättre samverkan inom regionerna och involvering av hjälpmedelsanvändarna är sätt att främja innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet.

Under uppdragets gång har MFD noterat en generell efterfrågan på tydligare nationell styrning och samlad kunskap för hjälpmedelsområdet, både från förskrivare, hjälpmedelsanvändare, funktionshindersorganisationer och innovationsaktörer.

Utifrån våra resultat ser vi att flera aktörer kan vidta åtgärder inom ramen för nuvarande lagstiftning för att förbättra tillgången till ändamålsenliga hjälpmedel för hjälpmedelsanvändarna. MFD lämnar följande rekommendationer:

Nationell kunskapsstyrning för förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel

- MFD rekommenderar att Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rekommendationer från 2020 implementeras:

Regeringen bör tillse att det finns gemensamma kriterier för att förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel ska ske jämnt över landet.

Regionerna och kommunerna bör säkerställa att anpassade råd och stöd för konsumentprodukter erbjuds i linje med nationell kunskapsstyrning.

Förstärkning av hjälpmedelförskrivningsprocessen

- MFD rekommenderar att regioner och kommuner vidtar åtgärder för att säkerställa att Socialstyrelsens process för förskrivning av hjälpmedel följs. De delar av processen som MFD anser särskilt bör förstärkas är information och uppföljning:

MFD anser att regioner och kommuner behöver säkerställa att användarna får kontinuerlig information under hela förskrivningsprocessen. Det gäller både vid behovsbedömning, utprovning och anpassning av hjälpmedel samt information om hur det utprovade hjälpmedlet ska användas.

MFD anser att regioner och kommuner behöver säkerställa en systematisk uppföljning av funktion och nytta för användarna av utprovade hjälpmedel.

- MFD rekommenderar att regioner och kommuner får vägledning och stöd i bedömningen av vilka möjligheter som kan finnas för förskrivare att direktupphandla i syfte att tillgodose hjälpmedelanvändares behov.
- I syfte att stödja regioner och kommuner i det arbetet rekommenderar MFD att Upphandlingsmyndigheten får i uppdrag att revidera vägledningen Upphandling av hjälpmedel och välfärdsteknik.

Åtgärder för att tillvarata innovation och utveckling

- MFD rekommenderar att Upphandlingsmyndigheten får i uppdrag att förstärka stöd och vägledning till regioner och kommuner för att främja upphandling av innovativa produkter och lösningar som tillgodoser hjälpmedelsanvändares behov. Inom ramen för det arbetet föreslår MFD ett särskilt fokus på tillämpningen av funktionskrav i upphandling.
- MFD rekommenderar att regioner och kommuner skapar förutsättningar för samarbete och kunskapsspridning mellan de delar inom organisationen som arbetar med hjälpmedel, upphandling samt innovation och utveckling.
- MFD rekommenderar att regioner och kommuner stärker sitt arbete med att involvera hjälpmedelsanvändare i de delar av organisationen som arbetar med upphandling samt innovation och utveckling.
- I syfte att stödja det arbetet rekommenderar MFD att MFD får i uppdrag att identifiera och föreslå ändamålsenliga former för involvering av hjälpmedelsanvändare och funktionshindersorganisationer inom hjälpmedelsområdet.
- MFD rekommenderar att regioner och kommuner säkerställer att förskrivare regelbundet får tillgång till kompetenshöjande åtgärder för att kunna följa den tekniska utveckling som sker.

Ett nationellt kunskapscenter för att öka jämlikhet och främja innovation

- MFD rekommenderar att regeringen ger lämplig aktör i uppdrag att utreda förutsättningar för att inrätta ett nationellt kunskapscenter för hjälpmedel.

Inledning

Syfte och frågeställning

Våren 2023 initierade MFD uppdraget *Hjälpmedel och delaktighet* för att undersöka om personer med funktionsnedsättning får tillgång till hjälpmedel som stödjer deras oberoende, självbestämmande och självständighet, enligt inriktningen för funktionshinderspolitiken. Uppdraget har utgått från individens behov och ställer frågan: får hjälpmedelsanvändare de hjälpmedel de behöver?

Hjälpmedelsanvändare har under många år beskrivit en successiv försämring av tillgång till hjälpmedel och stöd. Hjälpmedelsfrågan har utretts flera gånger, men ingen av utredningarna har hittills lett till några större reformer eller regeländringar. Inom ramen för uppdraget *Hjälpmedel och delaktighet* har MFD valt att undersöka faktorer som ligger närmare regionernas arbetssätt, såsom lokala tillämpningar av lagstiftningen och hjälpmedelsanvändares upplevelse av hjälpmedelsförsörjningen.

Avgränsning

Hjälpmedelsområdet är ett brett område som påverkas av flera olika lagar. Olika huvudmän tillhandahåller hjälpmedel för olika syften, och användargruppen är dessutom heterogen. För att avgränsa undersökningen har MFD tittat på hjälpmedel i det dagliga livet och främst fokuserat på att:

- Beskriva hur hjälpmedelsförsörjningen fungerar utifrån den enskildes perspektiv, behov och förutsättningar
- Tydliggöra möjligheten till förskrivning av hjälpmedel och konsumentprodukter samt identifiera utmaningar
- Kartlägga hur EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) har påverkat hjälpmedelsförsörjningen
- Skapa en bild av innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen
- Identifiera eventuella glapp och möjliga lösningar, framförallt inom befintliga regelverk
- Utifrån de resultat som uppdraget visar, lägga fram rekommendationer för att förbättra hjälpmedelsförsörjningen för hjälpmedelsanvändarna

Ytterligare avgränsningar beskrivs under genomförande.

Genomförande

MFD har inom ramen för uppdraget genomfört:

- En kartläggning om hur EU-förordningen MDR påverkar hjälpmedelsförsörjningen
- En kartläggning av innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet
- En intervjustudie där hjälpmedelsanvändare svarade på frågor om hjälpmedel och förskrivning av hjälpmedel

- En enkätundersökning till MFD:s undersökningspanel Rivkraft där hjälpmedelsanvändare svarade på frågor om hjälpmedel och förskrivning av hjälpmedel

Konsultföretaget Governo anlitas för att genomföra de två kartläggningarna och intervjustudien. MFD genomförde enkätundersökningen med hjälp av undersökningspanelen Rivkraft, som består av personer med egen funktionsnedsättning. Under uppdragets gång har MFD även tagit stöd av en referensgrupp, med representanter från funktionshindersrörelsen, för att öka kvalitén i uppdraget. Här nedan följer en närmare beskrivning av undersökningarna och referensgruppens arbete.

Kartläggning av MDR samt innovation och utveckling

Som första del i uppdraget lät MFD hösten 2023 genomföra en kartläggning och analys av den nya EU-förordningen om medicintekniska produkter (Medical Device Regulation, MDR 2017745¹) samt en kartläggning och analys av innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet. Fokus för dessa kartläggningar och analyser var individens behov. Syftet var dels att undersöka om regelverket ger utrymme för hjälpmedelsanvändare att få ändamålsenliga hjälpmedel, dels skapa en bild av möjligheterna för innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen.

I fokus för MDR-kartläggningen stod regionernas hjälpmedelsförsörjning och företrädare från sex olika regioner intervjuades. Uppgiften var att kartlägga och analysera hur försörjningen av hjälpmedel som regionerna ansvarar för påverkas av befintliga regelverk.

Innovationskartläggningens ansats var bredare och intervjuer genomfördes med aktörer från både privat och offentlig sektor, med fokus på innovationstypen produktinnovation. Uppgiften var att kartlägga och analysera hur innovation och utveckling fungerar inom ramen för hjälpmedelsförsörjningen, samt identifiera utmaningar för att säkerställa innovativa lösningar till personer med funktionsnedsättning.

I dessa kartläggningar genomfördes inte intervjuer med hjälpmedelanvändare. Istället följdes kartläggningarna upp med en intervjustudie och en enkätstudie med hjälpmedelsanvändare som respondenter. Kartläggningarnas genomförande beskrivs närmare i bilaga 1.

¹ Europeiska kommissionen (2020-08-01), *Faktablad för upphandling av medicintekniska produkter och medicintekniska produkter för in vitro-diagnostik. procurementecosystem factsheet sv 0.pdf (europa.eu)* (Hämtad 2024-08-12)

Intervjustudie av hjälpmedelsanvändare

Som andra del i uppdraget lät MFD, under våren 2024, genomföra en intervjustudie för att inhämta användarnas perspektiv på hjälpmedelsförsörjningen och därigenom identifiera utvecklingsområden. Som utgångspunkt i analysen användes förskrivningsprocessen, så som den definieras av Socialstyrelsen.²

För att hitta respondenter till intervjustudien använde MFD sin frågepanel Rivkraft. De respondenter som valdes ut till intervjustudien kom från samma sex regioner som ingått i MDR- och innovationskartläggningarna. Respondenterna var alla användare av syn-, hörsel-, och/eller rörelsehjälpmedel. Urvalet gjordes även utifrån parametrarna kön och ålder.

Läs närmare om intervjustudiens genomförande i bilaga 2.

Enkätundersökning i Rivkraft

Som tredje del i uppdraget genomförde MFD en enkätundersökning med hjälpmedelsanvändare. Enkätundersökningen genomfördes via MFD:s undersökningspanel Rivkraft under februari-mars 2024. Syftet med enkätundersökningen var att komplettera intervjustudien med ett bredare användarperspektiv.

Enkätundersökningen bygger på 1254 vuxna personer som svarade att de använde ett eller flera hjälpmedel. Respondenterna kom från samtliga regioner och använde olika typer av hjälpmedel. Ungefär tre fjärdedelar av respondenterna var kvinnor och en fjärdedel var män.

Läs närmare om enkätundersökningens genomförande i bilaga 3.

Referensgrupp

Tidigt i uppdraget beslöt arbetsgruppen att vända sig till funktionshindersrörelsen för att få stöd i genomförandet. Under våren 2023 skickade MFD ut en inbjudan att delta i en referensgrupp med fokus på hjälpmedel. Syftet med referensgruppen var att öka kunskapen och höja kvaliteten i genomförandet av uppdraget. Under hösten 2023 bildades referensgruppen, som bestod av företrädare från:

- Föreningen för de Neurosedynskadade
- RBU-Skaraborg
- Synskadades Riksförbund
- Förbundet för Sveriges Dövblinda
- FUB

² Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel – Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

- Ung i Neuro

Funktionsrätt Sverige hade en stående plats i referensgruppen under uppdragets gång. Mellan 7 september 2023 och 17 maj 2024 samlades referensgruppen fem gånger. Under dessa möten har MFD och företaget Governo presenterat uppdragets riktning och underlag från pågående undersökningar, såsom datainsamling. Referensgruppens synpunkter och tankar har sedan integrerats i analysen och det fortsatta arbetet. Utöver mötena har MFD och Governo haft möjlighet att ställa frågor till referensgruppens representanter via mejl.

Rapportens uppbyggnad

Vi inleder med en bakgrund till uppdraget där vi introducerar läsaren till det nationella målet och inriktningen för funktionshinderspolitiken, beskriva den försämrade tillgången på hjälpmedel som funktionshindersrörelsen har lyft och redogör för tidigare utredningar inom hjälpmedelsområdet.

Efter det följer ett kapitel där vi beskriver de grundläggande förutsättningarna för hjälpmedelsförsörjningen, så som: olika aktörers ansvar, rådande lagstiftning, upphandlingens roll för utbudet av hjälpmedel och slutligen hur förskrivningsprocessen fungerar.

Sedan följer ett resultatkapitel i tre delar där vi presenterar resultaten från användarstudierna med hjälpmedelsanvändare, kartläggningen av MDR samt kartläggningen av innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet. Därefter följer ett kapitel som beskriver ekonomiska utmaningar för personer med funktionsnedsättning som kan begränsa tillgången till hjälpmedel.

Rapporten avslutas med en slutsatsdel där vi presenterar våra rekommendationer för att förbättra användarnas tillgång till ändamålsenliga hjälpmedel.

Ordlista

I rapporten använder vi flera fackord och uttryck. För att underlätta läsningen beskriver vi några av dem här:

Egenfinansierade hjälpmedel

Hjälpmedel som inte förskrivs av vården utan som personen själv måste bekosta.

Förskrivare

Legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal som är ansvarig för att bedöma behovet av hjälpmedel och genomföra förskrivningsprocessen.

Förskrivning

Processen där hälso- och sjukvårdspersonal bedömer och beslutar om en person ska få ett hjälpmedel som en del av deras vård.

Hjälpmedel

I Socialstyrelsens termbank definieras hjälpmedel för det dagliga livet som: Individuellt utprovad produkt som syftar till att bibehålla eller öka aktivitet, delaktighet eller självständighet genom att kompensera en funktionsnedsättning.

I den här rapporten använder vi hjälpmedel med ovanstående betydelse om inget annat uttrycks.

Hjälpmedelscentraler

Hjälpmedelscentralerna drivs av offentliga eller privata aktörer och ansvarar för att förse hjälpmedelsanvändare med de hjälpmedel de behöver. I rapporten omfattar begreppet hjälpmedelscentral även syncentraler och hörcentraler.

Innovationsaktör

Organisation eller företag som arbetar med utveckling och förbättring av produkter och tjänster, särskilt inom teknik och medicinteknik.

Konsumentprodukter

Vanliga varor på marknaden som inte nödvändigtvis är utvecklade för vård eller medicinskt bruk, men som kan användas som hjälpmedel.

Medicintekniska produkter

Medicintekniska produkter används för att påvisa, förebygga, övervaka, behandla eller lindra en sjukdom samt kompensera en skada eller ett funktionshinder. Medicintekniska produkter ska vara CE-märkta och efter 2021 ska de vara CE-märkta enligt EU-förordningen MDR.

MDR (Medical Device Regulation)

MDR är en EU-förordning om medicintekniska produkter. Syftet med förordningen är att säkerställa en hög hälsoskyddsnivå för patienter och användare. Förordningen ställer bland annat krav på säkerhet, kvalitet och spårbarhet.

Sortiment

Det utbud av hjälpmedel eller produkter som en region eller kommun erbjuder inom sitt system för hjälpmedelsförsörjning.

Specialanpassning

En ändring eller modifiering av ett hjälpmedel för att möta specifika behov hos en person, som går utöver standardfunktionerna.

Bakgrund

Individuella stöd och lösningar ska prioriteras

Riksdagen fattade 2017 beslut om ett nytt nationellt mål och en ny inriktning för genomförandet av funktionshinderspolitiken. I den betonas att individuella stöd och lösningar i många fall kan vara avgörande för individens möjlighet till delaktighet. För att förbättra tillgängligheten generellt kan samhället använda sig av principen om universell utformning. Men eftersom detta inte alltid räcker, behöver samhället erbjuda olika former av individuella stöd och lösningar. Individuella stöd och lösningar finns för att komplettera den generella tillgängligheten i samhället och ska ses som en prioriterad inriktning.^{3 4}

”Dessa lösningar kan ses som kompensation av brister i samhällets utformning eller kompensation av funktionsförmåga och kan exempelvis vara hjälpmedel, ledsagning, färdtjänst, särskilt stöd i skolan och personlig assistans. Dessa lösningar strävar efter att säkerställa oberoende, självbestämmande och självständighet hos individen och möjliggöra delaktighet i samhället.”⁵

Eftersom individuella stöd och lösningar kan vara avgörande för om en person kan delta i samhället, måste de stöd och lösningar som samhället erbjuder hålla hög kvalitet och vara rättssäkra. Det är särskilt viktigt att det finns likvärdighet över hela landet och att individer kan påverka hur stödet utformas och beslutas.⁶

Försämrade tillgång och stöd avseende hjälpmedel

Hjälpmedelsanvändare har under många år beskrivit en successiv försämring av tillgång och stöd vad gäller hjälpmedel. Sammantaget framträder en bild av hjälpmedelsförsörjningen som inte stämmer överens med det funktionshinderspolitiska målet om nödvändigheten av individuella stöd och lösningar som håller en hög kvalitet och rättssäkerhet, inklusive likvärdighet i hela landet. Samtidigt går teknikutvecklingen snabbt framåt vilket skapar frågor om hur innovation och utveckling på bästa sätt ska komma hjälpmedelsförsörjningen till del.

Flera förbund har uppmärksammat skillnader i tillgången på hjälpmedel beroende på var i landet man bor. Förbunden hänvisar bland annat till utredningen *På lika villkor!* som 2017 rekommenderade lagändringar för att säkerställa likvärdiga villkor. Förbunden pekar även på att de ekonomiska förutsättningarna för

³ Betänkande 2017/18:SoU5, *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken*. Socialdepartementet.

⁴ Proposition 2016/17:188, *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken*. Socialdepartementet.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

hjälpmedelsanvändare försämras när abonnemangsavgifter införs, när högkostnadsskydd slopas och när hjälpmedel inte är förskrivbara utan istället behöver bekostas av hjälpmedelsanvändaren själv.^{7 8}

Förbunden har även påpekat att försämringar i hjälpmedelsförsörjningen kan bero på förändringar i hur rådande lagstiftning tolkas. Exempelvis har Hörselskadades Riksförbund lyft att det blivit svårare för hörselskadade att få arbetshjälpmedel sedan Försäkringskassans ändrade sina bedömningar efter en dom i kammarrätten 2018.⁹ Förbundet Neuro uppmärksammade 2022 att det var fler medlemmar som uppgav att de saknade hjälpmedel som de har behov av, jämfört med 2017.¹⁰

Sveriges arbetsterapeuter har lyft ett behov av en nationell hjälpmedelsstrategi och nationella riktlinjer för sortiment, kriterier och avgifter som ett sätt att motverka ojämlikheter över landet¹¹. Avsaknaden av sådan nationell styrning har bidragit till oro inför införandet av EU-förordningen MDR, eftersom landets regioner och kommuner tolkar lagstiftningen på olika sätt. Under 2023 lyfte företrädare för hjälpmedelsanvändare och förskrivare att en del regioner har beslutat att begränsa eller helt stoppa förskrivning av produkter som inte är MDR-klassade, något som påverkar användare av kognitions- och kommunikationshjälpmedel.¹² Även Synskadades Riksförbund har uttryckt oro över hur tillämpningen av MDR kommer att påverka förskrivningen av synhjälpmedel.¹³

⁷ Aftonbladet (2021-05-15), *Hjälpmedel är på väg att bli en klassfråga*. [30 förbund: Hjälpmedel är på väg att bli en klassfråga \(aftonbladet.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

⁸ Göteborgsposten (2021-09-02), *Dyrt att bo i "fel" kommun om du behöver hjälpmedel*. [Dyrt att bo i "fel" kommun om du behöver hjälpmedel | Göteborgs-Posten \(gp.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

⁹ Hörselskadades Riksförbund (2022-12-26), *Allt svårare för hörselskadade att få arbetshjälpmedel*. [Allt svårare för hörselskadade att få arbetshjälpmedel - Hörselskadades Riksförbund \(hrf.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

¹⁰ Neuro (2022), *Neurorapporten 2022 Hjälpmedel: Livshjälp för ett värdigt liv*. [neurorapporten-2022-hjaelpmedel-livshjaelp-foer-ett-vaerdigt-liv.pdf](#) (Hämtad 2024-08-12)

¹¹ Dagens Medicin (2022-01-17), *Vi har en ojämlig hjälpmedelsförsörjning. "Ny statistik om hjälpmedel visar det vi påpekat" - Dagens Medicin* (Hämtad 2024-08-13)

¹² Altinget (2023-03-29), *Rätten till kognitions- och kommunikationshjälpmedel måste säkerställas*. [Rätten till kognitions- och kommunikationshjälpmedel måste säkerställas - Altinget: Omsorg](#) (Hämtad: 2024-08-13)

¹³ Synskadades Riksförbund (2021), *Synhjälpmedel – ingen hälsorisk*. [nyasyn-21-3-mini-002.pdf \(ffss.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

Flera tidigare utredningar men uteblivna reformer

Hjälpmedelsfrågan har utretts flera gånger men ingen av utredningarna har lett till någon större reform eller regeländring inom området.

I betänkandet *På lika villkor!*, som Hjälpmedelsutredningens la fram 2017, föreslogs bland annat en tydligare definition av begreppet hjälpmedel i lag och en lagändring för att komma till rätta med regionala skillnader i fråga om avgifter. I betänkandet föreslogs även att Socialstyrelsen regelbundet skulle följa upp förskrivning av hjälpmedel med jämförande statistik. Vidare bedömde utredningen att modellen med fritt val av hjälpmedel, där användaren själv köper in sitt hjälpmedel, inte bör få vidare spridning. Dessutom ville utredningen förtydliga MFD:s roll och att MFD skulle ges tre uppdrag för att förstärka myndighetens arbete med individstöd. Ett av dessa uppdrag omfattade att ta fram underlag för att öka tillgången till individstöd som främjar en aktiv fritid.¹⁴ Regeringen valde att endast gå vidare med vissa delar av utredningen.¹⁵

I *Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel* från 2020 konstaterar MFD att tillgången till fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning skiljer sig mycket över landet. MFD identifierar flera faktorer som gör att personer med funktionsnedsättning inte har samma möjlighet till en aktiv och meningsfull fritid jämfört med övriga befolkningen. En av dessa faktorer är tillgången till fritidshjälpmedel. MFD konstaterar att den enskildes privatekonomi och kunskap påverkar tillgången till fritidshjälpmedel mer än det faktiska behovet av dem. Detta leder till en ojämlik tillgång till fritidshjälpmedel.¹⁶

I rapporten *Med varierande funktion* från 2020 konstaterade Myndigheten för vård- och omsorgsanalys att sjukvårdshuvudmännens olika regler och arbetssätt för förskrivning av, samt råd och stöd för, konsumentprodukter leder till ojämlikheter över landet mellan personer med samma behov. Rapporten lämnade bland annat två rekommendationer:¹⁷

¹⁴ SOU 2017:43 *På lika villkor! Delaktighet, jämlikhet och effektivitet i hjälpmedelsförsörjningen: Betänkande av Hjälpmedelsutredningen.*

¹⁵ Hejaolika (2021-09-28), *Risk för höjda avgifter och ökad ojämlikhet inom hjälpmedel. "Risk för höjda avgifter och ökad ojämlikhet inom hjälpmedel" (hejaolika.se)* (Hämtad 2024-08-13)

¹⁶ Myndigheten för Delaktighet (2020), *Aktiv fritid - Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel.* Nummer 2020:6.

¹⁷ Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning.* Rapport 2020:6.

- Regeringen bör se till att det finns gemensamma kriterier för att förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel ska ske jämnt över landet.
- Regionerna och kommunerna bör säkerställa att anpassade råd och stöd för konsumentprodukter som hjälpmedel erbjuds i linje med nationell kunskapsstyrning.

I rapporten *Nationellt stöd för rehabilitering, habilitering och hjälpmedel* från 2023 konstaterar Socialstyrelsen att det behövs ett förstärkt nationellt stöd inom dessa områden. Däremot anser Socialstyrelsen inte att det är lämpligt att ta fram en nationell riktlinje för områdena gemensamt. De tre områdena behöver undersökas grundligt var för sig, vilket inte rymdes inom ramen för uppdraget. Socialstyrelsen påpekar även att det finns ett behov av ett bredare och nationellt samordnat arbete för att stödja med kunskap, utveckla, integrera och följa upp områdena rehabilitering och habilitering, inklusive hjälpmedel.¹⁸

Kommittén för främjande av fysisk aktivitet publicerade 2023 sitt slutbetänkande *Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet?* Kommittén hänvisar till det MFD konstaterat i rapporten *Aktiv fritid*; att en av tre med funktionsnedsättning behöver fritidshjälpmedel för att göra det man vill på fritiden. Kommittén anser att bättre tillgång till hjälpmedel, inklusive fritidshjälpmedel, är avgörande för att minska ojämlikheten och förbättra hälsan hos personer med funktionsnedsättning. Kommittén hänvisar även till *På lika villkor!* och föreslår att en definition av begreppet hjälpmedel införs i hälso- och sjukvårdslagen (HSL) eftersom en definition av begreppet skulle förtydliga vad skyldigheten att tillhandahålla hjälpmedel principiellt omfattar. Det skulle enligt kommittén även förbättra förutsättningarna för likvärdighet över landet och klargöra att hjälpmedel för att delta i vardagliga fritidssysselsättningar i hemmet och närmiljön ingår i hälso- och sjukvårdens ansvar.¹⁹

¹⁸ Socialstyrelsen (2023), *Nationellt stöd för rehabilitering, habilitering och hjälpmedel – Förutsättningar för nationella riktlinjer för områdena rehabilitering, habilitering och hjälpmedel*. Artikelnummer 2023-2-8373.

¹⁹ SOU 2023:29, *Varje rörelse räknas – hur ska vi skapa ett samhälle som främjar fysisk aktivitet?* Slutbetänkande av Kommittén för främjande av ökad fysisk aktivitet.

Hjälpmedel för oberoende, självbestämmande och självständighet

Vad är ett hjälpmedel?

Det saknas en juridisk definition av vad hjälpmedel är. I sin termbank definierar Socialstyrelsen begreppet hjälpmedel som antingen hjälpmedel för det dagliga livet eller hjälpmedel för vård och behandling.²⁰

- Hjälpmedel för det dagliga livet är enligt termbanken en individuellt utprovad produkt som syftar till att bibehålla eller öka aktivitet, delaktighet eller självständighet genom att kompensera en funktionsnedsättning.²¹
- Hjälpmedel för vård och behandling är enligt termbanken en förskrivnen medicinteknisk produkt som syftar till att kontrollera, bibehålla eller förbättra ett medicinskt tillstånd och som är avsedd att kunna användas utan hälso- och sjukvårdsutbildning.²²

Hjälpmedel för det dagliga livet, som förskrivs inom hälso- och sjukvården, är vanligtvis medicintekniska produkter men kan även vara konsumentprodukter. Dessa hjälpmedel behöver oftast anpassas, och ibland krävs specialanpassning.²³

Hjälpmedelsförsörjningen involverar flera aktörer

Regioner

Regionerna har det grundläggande ansvaret att erbjuda god hälso- och sjukvård samt tandvård. Beslut om vilka hjälpmedelsbehov som ska tillgodoseas fattas på regional nivå. Regionerna ansvarar för att organisera, finansiera och tillhandahålla hjälpmedel inom sina geografiska områden.²⁴

Kommuner

Kommunerna ansvarar för att erbjuda en god hälso- och sjukvård inom vissa områden. Kommunal hälso- och sjukvård omfattar exempelvis hemsjukvård, rehabilitering och hjälpmedel till vård och omsorg för personer i vård- och omsorgsboenden. Kommunen tillhandahåller också vissa hjälpmedel.²⁵

²⁰ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

Hjälpmedelscentraler

I varje region finns hjälpmedelscentraler, inklusive syncentraler och hörcentraler, som ansvarar för att förse hjälpmedelsanvändare med de hjälpmedel de behöver. Hjälpmedelscentralerna hjälper användare med val, utprovning, anpassning och utlämning av hjälpmedel. De kan drivas av privata eller offentliga aktörer, ofta i samverkan mellan regioner och kommuner.²⁶

Försäkringskassan

Försäkringskassan är den myndighet i Sverige som administrerar ekonomiskt stöd för hjälpmedel på arbetsplatsen. De hanterar ansökningar om bidrag till hjälpmedel och utbetalning av ekonomiskt stöd. Individer kan vända sig till Försäkringskassan med frågor om arbetsrelaterade hjälpmedel efter att ha varit anställda i 12 månader.²⁷

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen erbjuder stöd och rådgivning för att underlätta återgång till arbete. De hjälper arbetsgivare med anpassningar och hjälpmedel på arbetsplatsen och kan erbjuda ekonomiskt stöd för arbetsrelaterade hjälpmedel och anpassningar. Individer kan vända sig till Arbetsförmedlingen för att få arbetshjälpmedel som arbetssökande eller innan 12 månaders anställning uppnåts. Sammanfattningsvis är ansvaret för arbetshjälpmedel delat mellan Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.²⁸

Hälso- och sjukvårdspersonal

Hälso- och sjukvårdspersonal, som läkare, sjuksköterskor, audionomer, synpedagoger och arbetsterapeuter, ansvarar för att bedöma användarens behov av hjälpmedel. De förskriver hjälpmedel och ger rekommendationer om vilka hjälpmedel som är lämpliga. Förskrivarna finns i regionerna, kommunerna eller i privat regi.²⁹

²⁶ Ibid.

²⁷ Försäkringskassan (2024), *Arbetshjälpmedel*, [Arbetshjälpmedel - Försäkringskassan \(forsakringskassan.se\)](https://forsakringskassan.se) (Hämtad 2024-11-07)

²⁸ Arbetsförmedlingen (2023), *Bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen*, [Bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen - Arbetsförmedlingen \(arbetsformedlingen.se\)](https://arbetsformedlingen.se) (Hämtad 2024-11-07)

²⁹ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

Tillverkare och leverantörer

Tillverkare och leverantörer av hjälpmedel ansvarar för tillverkning, utveckling, distribution och försäljning, samt för att produkterna uppfyller kvalitets- och säkerhetsstandarder.³⁰

Hjälpmedelanvändaren

Hjälpmedelanvändaren har ansvar för att identifiera sina behov och kommunicera dessa till hälso- och sjukvårdspersonal. Hjälpmedelsanvändaren ska även använda hjälpmedlen på rätt sätt och följa de råd och anvisningar som följer med hjälpmedlet.³¹

Läkemedelsverket

Läkemedelsverket ansvarar för godkännande och kontroll av läkemedel och utövar även tillsyn över medicintekniska produkter. Eftersom många hjälpmedel är medicintekniska produkter har läkemedelsverket ett tillsynsansvar för en stor del av de hjälpmedel som förskrivs.³²

Medicintekniska produktrådet

Medicintekniska produktrådet (MTP-rådet) ger rekommendationer om införande och användning av medicintekniska produkter. MTP-rådet fungerar som rådgivande instans och stöttar regionerna i frågor som rör användning av medicintekniska produkter.³³

Hjälpmedelsförsörjningen styrs av flera lagar

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) anger att regionerna, eller kommunen om ansvaret har överlämnats dit, ska erbjuda hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. Även patientlagen (2014:821) innehåller bestämmelser som stärker och tydliggör patientens ställning inom hälso- och sjukvården. Lagen ska främja patientens integritet, självbestämmande och delaktighet. När det finns flera hjälpmedel att välja mellan, ska personer med funktionsnedsättning ges möjlighet

³⁰ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Regionernas samverkansmodell för medicinteknik, *MTP-rådet*, [MTP-rådet - Samverkanmedicinteknik](#) (Hämtad 2024-11-08).

att välja det alternativ de föredrar, förutsatt att det är befogat från ett kostnads- och nyttoperspektiv.³⁴

Förutom hälso- och sjukvårdslagen och patientlagen finns det annan lagstiftning som styr och påverkar hjälpmedelsförsörjningen, såsom: lagen om valfrihetssystem, offentlighets- och sekretesslagen, patientsäkerhetslagen, patientdatalagen och lagen om offentlig upphandling. Det finns även föreskrifter som närmare reglerar förskrivningen av hjälpmedel, såsom Socialstyrelsens föreskrifter om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården³⁵ och Läkemedelsverkets föreskrifter om medicintekniska produkter.³⁶

³⁷

Socialstyrelsen har även tagit fram ett stödmaterial som samlar aktuell kunskap om förskrivning av hjälpmedel utifrån hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL. Materialet är riktat till förskrivare och deras chefer och beskriver bland annat de olika stegen i förskrivningsprocessen.³⁸

Den senaste förändringen i lagstiftning inom hjälpmedelsområdet är EU-förordning om medicintekniska produkter (MDR), som infördes 2021 och tillämpas med övergångsbestämmelser.³⁹ Syftet med förordningen är att säkerställa en hög hälsoskyddsnivå för patienter och användare. Förordningen ska även säkerställa att den inre marknaden för medicintekniska produkter fungerar smidigt

Regionernas upphandling och sortiment styr utbudet av hjälpmedel för hjälpmedelsanvändarna

³⁴ Kunskapsguiden (2022), *Lagar och regler*, [Lagar och regler - Kunskapsguiden](#) (Hämtad 2024-11-07)

³⁵ Socialstyrelsens föreskrifter ska följas när medicintekniska produkter förskrivs. Enligt föreskriften ska endast säkra och medicinskt ändamålsenliga produkter användas i hjälpmedelsförsörjning. Föreskriften tydliggör vårdgivarens, verksamhetschefens och hälso- och sjukvårdspersonalens ansvar när det gäller användningen av medicintekniska produkter.

³⁶ Föreskrifter om de krav som ska ställas och uppfyllas för att en medicinteknisk produkt ska få CE-märkning. Här finns även bestämmelser om specialanpassningar.

³⁷ Kunskapsguiden (2022), *Lagar och regler*, [Lagar och regler - Kunskapsguiden](#) (Hämtad 2024-11-07)

³⁸ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

³⁹ Läkemedelsverket (2021-03-30, uppdaterad 2023-06-22), *Övergångs-bestämmelser MDR. Övergångsbestämmelser MDR | Läkemedelsverket (lakemedelsverket.se)* (Hämtad 2024-08-13)

Sverige har lokalt självstyre vilket innebär att kommuner och regioner sköter lokala och regionala frågor med en stor handlingsfrihet.⁴⁰ Vilka hjälpmedel som upphandlas och erbjuds inom en region avgörs av vilka behov politiska beslutsfattare har bestämt att regionen ska tillgodose och av de ställningstaganden som hjälpmedelscentralerna gör tillsammans med den upphandlande verksamheten. Regionerna beslutar även själva om vilken avgift som användaren ska betala.^{41 42}

De hjälpmedel som hjälpmedelscentralerna förskriver är oftast medicintekniska produkter. Utöver medicintekniska produkter kan hjälpmedelscentralerna förskriva konsumentprodukter. Eftersom dessa produkter inte är lika utförligt säkerhetstestade behöver hjälpmedelscentralerna göra riskanalyser inför förskrivningen. Om det befintliga upphandlade sortimentet inte tillgodoser hjälpmedelsanvändarens specifika behov, har förskrivare möjlighet att gå utanför sortimentet och direktupphandla produkter.⁴³

Sammanfattningsvis är det regionernas och kommunernas lokala regelverk som avgör vilka hjälpmedel som finns i det upphandlade sortimentet. Det innebär att olika produkter kan vara tillgängliga för förskrivning i olika delar av landet, vilket gör att hjälpmedelsanvändare inte har tillgång till samma utbud.⁴⁴ Att varje region styr över sitt eget sortiment innebär även att regionernas arbetssätt rörande upphandling får en avgörande betydelse för vilka hjälpmedel regionen erbjuder.

Förskrivningsprocessen förser användare med hjälpmedel

Socialstyrelsen definierar förskrivningsprocessen⁴⁵ eller förskrivning av hjälpmedel som en åtgärd för att förse en person med hjälpmedel. Förskrivningsprocessen tillämpas på hjälpmedel som är medicintekniska produkter, men kan även tillämpas för konsumentprodukter. Det är vårdgivarens

⁴⁰ Sveriges Kommuner och Regioner (2024), *Det här är kommunalt självstyre*, [Det här är kommunalt självstyre | SKR](#) (Hämtad 2024-11-08)

⁴¹ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673

⁴² Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

⁴³ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673

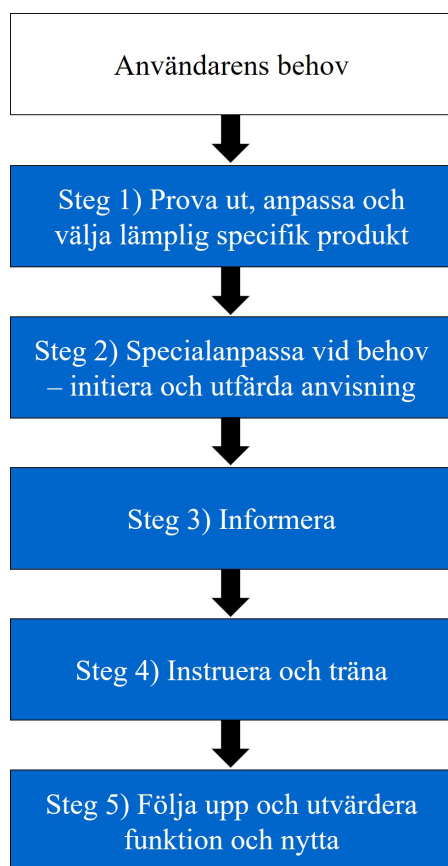
⁴⁴ Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

⁴⁵ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

ansvar att alla steg i förskrivningsprocessen följs, oavsett om olika personer genomför olika steg i processen. Vårdgivaren ska även utse en förskrivare som är legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal som till exempel arbetsterapeut, fysioterapeut/sjukgymnast, logoped, dietist, sjuksköterska, läkare, audionom eller synpedagog.

Förskrivningsprocessen föregås av att förskrivaren bedömer vilka behov patienten har och vilket eller vilka hjälpmedel som kan möta behoven. Socialstyrelsens process är utgångspunkten för regionerna som sedan utvecklar och förtydligar denna i regionala riktlinjer.

Figur 1. Förskrivningsprocessen⁴⁶

När patientens behov har bedömts, **provas, anpassas och väljs lämplig specifik produkt ut**. Patienten ska involveras i valet av produkt genom att informeras om vilka hjälpmedel som finns. Om det finns flera hjälpmedel att välja emellan, har patienten rätt att välja det hjälpmedel som föredras. Därefter provas olika modeller, och eventuella anpassningar av hjälpmedlet genomförs om hjälpmedlet behöver justeras för att möta patientens specifika behov. Om det befintliga

⁴⁶ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

sortimentet inte skulle tillgodose patientens specifika behov, finns det möjlighet att besluta om direktupphandling. I detta fall behöver förskrivaren beskriva behovet och motivera valet av hjälpmedel.

Om patientens behov inte kan tillgodoses genom anpassning av hjälpmedlet görs en **specialanpassning**. En specialanpassning kan till exempel vara en förändring av en produkt, en ny konstruktion av en produkt eller om en produkt används på ett nytt sätt eller inom ett nytt användningsområde.

Vid förskrivning av hjälpmedel ska patienten, närstående eller annan användare **informerar** om hur hjälpmedlet fungerar och ska användas. Det är viktigt att informationen är tydlig och att den anpassas utifrån patientens individuella förutsättningar.

Nästa steg i förskrivningsprocessen handlar om att **instruera och träna**. Det är förskrivarens uppgift att se till att patienten eller den som ska använda hjälpmedlet får instruktioner i hur hjälpmedlet ska användas. I steget ingår att gå igenom bruksanvisningen, träna patienten eller annan användare i hur hjälpmedlet ska användas och göra en plan för träningen.

Följa upp och utvärdera funktion och nytta är det sista steget i förskrivningsprocessen. Genom att följa upp och utvärdera är det möjligt att se om patienten är i behov av fortsatta åtgärder, eller om hjälpmedlet uppfyller patientens behov.

Resultat från uppdragets undersökningar

Resultat från användarstudierna

I det här kapitlet redovisas resultat från en intervjustudie och en enkätundersökning som fokuserar på hjälpmedelsanvändares upplevelser av förskrivningsprocessen för hjälpmedel. Studierna belyser hur hjälpmedel påverkar användarnas delaktighet i samhället och identifierar utmaningar och behov som finns inom hjälpmedelsförsörjningen. Den huvudsakliga frågeställningen som ligger till grund för resultaten är:

Hur kan hjälpmedelsförsörjningen utvecklas för att på ett tydligare sätt inkludera användarens perspektiv?

Hjälpmedel är avgörande för användarnas delaktighet

En grundläggande målsättning inom funktionshinderspolitiken är att uppnå oberoende, självbestämmande och självständighet hos personer med funktionsnedsättning. För att denna målsättning ska kunna förverkligas, och för att personer med funktionsnedsättning därigenom ska kunna känna samma delaktighet i samhället som alla andra, är det avgörande att de har tillgång till fungerande hjälpmedel som svarar mot deras individuella behov.

I enkätundersökningen fick hjälpmedelsanvändarna frågan hur hjälpmedel ökade deras delaktighet i samhället. En majoritet av hjälpmedelsanvändarna uppger att hjälpmedlen är helt avgörande (44 procent) för att de ska kunna vara delaktiga i samhället, eller att de kan vara mycket mer delaktiga i samhället (26 procent) när de använder sina hjälpmedel. Detta gäller oavsett vilken typ av hjälpmedel som används. Personer som använder hjälpmedel för stöd för kognition och kommunikation anger en något lägre delaktighet i samhället när de använder hjälpmedel. Många av enkätundersökningens respondenter förklarar hur hjälpmedel påverkar deras delaktighet i samhället i öppna svar:

Eftersom jag både har en grav synnedsättning och rörelsenedsättning skulle jag typ inte kunna komma hemifrån utan mina hjälpmedel. Hemska tanke! nu jobbar jag heltid, tränar på gym, gör allt det alla gör, ungefär.

— Kvinna med syn- och rörelsenedsättning, Rivkraft

Det är en förutsättning att jag kan leva mitt liv som jag vill, arbeta, klara mig själv hemma, rättighetspolitisk aktiv, träna, träffa vänner, resa, utöva intressen, m.m.

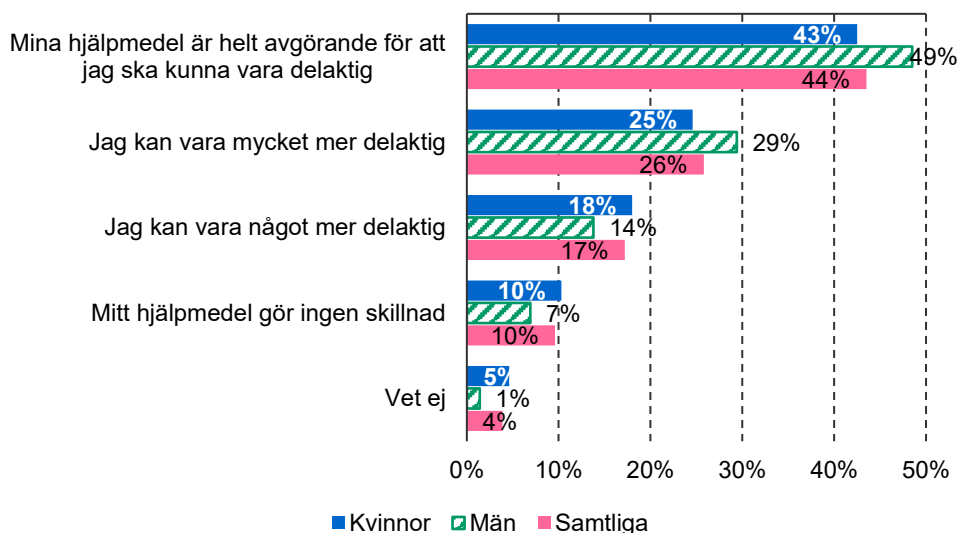
— Man med rörelsenedsättning, Rivkraft

Även om det - för mig - inte handlat om några stora eller komplexa saker (mest timstock, tyngdtäcken samt diverse mobilappar, bl.a. kalender, klocka etc) så har de, när jag använder dem, en klar och tydlig positiv effekt. Jag kan överleva utan dem, men värdet det gett mig att ha dem har varit väldigt hjälpsamt, helt klart.

— Kvinna med syn- och kognitionsnedsättning, Rivkraft

De som använder arbetshjälpmedel eller pedagogiska hjälpmedel i studier upplever också en ökad delaktighet i arbetslivet respektive i studier. Män upplever något högre delaktighet än kvinnor när de använder hjälpmedel, både i arbetslivet och i studier samt i samhället i stort.

Figur 2. Andel respondenter som svarat på frågan: Är din delaktighet högre i samhället när du använder hjälpmedel?

Källa: MFD:s undersökningspanel Rivkraft.

Många önskar ytterligare hjälpmedel

Nästan samtliga användare i intervjustudien är nöjda med de hjälpmedel de har idag. Ungefär hälften av de intervjuade poängterar dock att det finns hjälpmedel som de inte har fått men önskar. Det inkluderar till exempel hjälpmedel för fritidsaktiviteter, extra batterier till hjälpmedlet och tillbehör.

Frågan om fritidshjälpmedel har inte varit i fokus för uppdraget men både intervjupersoner, enkätrespondenter samt företrädare för funktionshindersorganisationer i referensgruppen, påpekar att frågan om fritidshjälpmedel är särskilt viktig för användarnas delaktighet.

I enkätundersökningen anger tre av tio (31 procent) att de haft möjlighet att påverka valet av hjälpmedel, men att det inte fanns så många alternativ att välja mellan. Fyra av tio (39 procent) av hjälpmedelsanvändarna önskar ytterligare hjälpmedel från hälso- och sjukvården. Det är vanligare att kvinnor önskar fler hjälpmedel (42 procent) jämfört med män (31 procent). Önskemålen finns inom alla hjälpmedelsgrupper, men användare av rörelsehjälpmedel sticker ut. I de öppna svaren är det många med rörelsebehov som önskar olika former av elrullstolar, scootrar eller eldrift för manuell rullstol. Många nämner att de vill ha hjälpmedel både för inomhus och utomhusbruk samt för motion.

Användare av hörhjälpmedel önskar i stor utsträckning hjälpmedel som komplement till hörapparaten, exempelvis externa mikrofoner för samtal och möten eller möjlighet att strömma ljudet från telefon eller tv direkt till hörapparaten.

Användare av synhjälpmedel önskar olika typer av förstoringshjälpmedel, läskameror, OCR-läsare och digitala navigeringshjälpmedel.

Användare av kognitionshjälpmedel önskar bättre minnesstöd och planeringsstöd. Flera av dem önskar också digitala hjälpmedel som surfplattor med specifika program och appar.

Hjälpmedelsvändaren måste själv hålla sig informerad

Det framkommer att användarna får ta ett stort ansvar för att själva hålla sig informerade om vilka hjälpmedel som finns att tillgå tidigt i förskrivningsprocessen. Det gäller såväl under behovsbedömningen som vid utprovning och anpassning av hjälpmedlet. De flesta har sökt information på internet eller i olika forum och många är beroende av stöd från anhöriga eller vänner för att föra fram sina behov. Vissa röster i intervjustudien vittnar om att användarna förväntar sig mer information från förskrivarna:

Min erfarenhet är, och då pratar jag om andra som inte har samma kunskap som jag, jag har ju liksom haft högre kunskap om hjälpmedel. Det har till och med varit personer som ringt till mig och frågat vad det finns för hjälpmedel. Jag har märkt att regionerna inte förmedlar den kunskapen.

— Man med hörsel- och rörelsenedsättning, Rivkraft

De informerar jättedåligt om vad som finns, man måste ställa frågor.

— Man med hörsel- och synnedsättning, Rivkraft

Ingen har överhuvudtaget gett mig någon information. Jag tror jag hittade information via hörselkliniken eller något. Men jag fick googla upp det själv.

— Kvinna med hörselnedsättning, Rivkraft

Andra användare skulle gärna se att det fanns fler alternativ att välja mellan.

Det har inte varit ett smörgåsbord av val. Utan det är mer 'det är det här vi har att erbjuda, take it or leave it'.

— Kvinna med rörelsenedsättning, Rivkraft

Det är inte så att de presenterar olika saker där jag kan välja. Utan de säger 'det här tycker vi att du behöver'.

— Kvinna med rörelsenedsättning, Rivkraft

Den övergripande bilden är att användarens möjlighet att påverka valet av hjälpmedel varierar. Det upphandlade sortimentet inom regionerna upplevs som styrande. Hur aktiv användaren är i att söka information och ställa frågor, såväl som användarens befintliga kunskap, tycks påverka möjligheten att få tillgång till rätt hjälpmedel. Det finns en uppfattning om att regionerna kan förbättra informationen om tillgängliga hjälpmedel. Inga tydliga regionala skillnader har framkommit; den information användaren får verkar snarare bero på enskilda förskrivare.

Flera användare vittnar om ett bra bemötande från förskrivaren, oavsett om de fått de hjälpmedel de behöver eller inte, och att processen för utprovning och att få hjälpmedlet gått relativt snabbt. Den bilden förstärks av resultaten från enkätundersökningen där nästan alla användare uppger att de är antingen mycket nöjda (42 procent) eller ganska nöjda (41 procent) med kontakten med sina förskrivare. Endast ett par procent av användarna beskriver kontakten som mycket dålig.

Specialanpassningar verkar fungera väl

I intervjustudien var det relativt många personer som hade någon form av specialanpassning av sina hjälpmedel. Specialanpassningar av hjälpmedel verkar fungera väl och genomförs i regel när det behövs. De användare som intervjuades i denna studie hade dock fått sina hjälpmedel förskrivna innan MDR-förordningen implementerats fullt ut. I nästa kapitel presenteras resultaten från MDR-

kartläggningen som även omfattar iakttagelser om att regionernas tillämpning av MDR riskerar att påverka möjligheterna till specialanpassning.⁴⁷

I enkätundersökningen finns enstaka röster som visar utmaningar med specialanpassningar:

Upplever svårigheter med att hjälpmedel dels är väldigt få och ej längre går att modifiera/tillverka anpassad efter egna behov, utan man är hänvisad till färdiga paket. Förr i tiden fanns det "en gubbe på verkstad" som kunde bygga ihop något åt en. Men nu är allt färdiga grejer som beställs in av en enda eller enstaka aktörer.

— Kvinna med flera olika funktionsnedsättningar, Rivkraft

De flesta har fått viss information om hjälpmedlet

Enkätundersökningen visar att användarna får varierande grad av stöd vid installation, inställningar, introduktion till hjälpmedlet samt träning i dess användning. En majoritet (55 procent) uppger att de får all den hjälp och stöd de behöver för att använda sina hjälpmedel. Drygt en fjärdedel (27 procent) får stöd och hjälp med sina hjälpmedel till viss del, men önskar mer stöd. 11 procent av användarna upplever inte att de får hjälp och stöd. Det finns inga större skillnader mellan män och kvinnor avseende behov av hjälp och stöd. De främsta behoven som lyfts fram är hjälp med individuella anpassningar, träning i användningen och stöd vid fel eller problem.

De allra flesta har fått någon form av information från förskrivarna om hur de ska använda sina hjälpmedel. Användarna uppger också att de själva söker information på internet och i olika forum för att få information om användningen. Bland de användare som inte känner sig informerade handlar det ofta om tekniska uppdateringar av hjälpmedel, till exempel digitala hjälpmedel. Här är upplevelsen att det saknas aktuell kompetens hos förskrivarna för att hålla sig a jour med den senaste tekniken.

⁴⁷ Läs mer i kapitlet *Negativa effekter av MDR – risk för minskad flexibilitet*.

Brist på kunskap och information från hjälpmedelsförskrivare gör att hjälpmedlet inte blir användbart:

Lars, som har en synnedsättning, har stort behov av GPS i vardagen. Idag har han en GPS men den fungerar inte som den ska vilket gör att han ofta går fel.

Lars uppger att förskrivarna saknar den nödvändiga kunskapen för att få hjälpmedlet att fungera och att de inte har kunnat hjälpa honom. Detta innebär att Lars har det hjälpmedel som han behöver, men på grund av bristen på information kan han inte använda hjälpmedlet som det är tänkt.

Källa: Intervjustudien

Vissa användare har fått möjlighet att träna och andra inte

Flera av de intervjuade användarna har erbjudits träning med hjälpmedlet, medan några menar att de inte har fått den möjligheten. Av de som inte fått möjlighet att träna med hjälpmedlet önskar en del större möjligheter till träning, medan några har ett specifikt hjälpmedel som de inte har något behov av att träna med.

Jag får absolut träna med rullstol. Men nu när jag får en ny rullstol behöver jag inte utbildning, jag har ju haft det sen jag var barn.

— Man med rörelsenedsättning, Rivkraft

Det går inte att se några tydliga skillnader mellan regionerna vad gäller möjligheten att träna med hjälpmedlet. En större andel av användare med rörelsenedsättning har fått möjlighet till träning än användare med hörsel- eller synnedsättning. Den referensgrupp som är kopplad till genomförandet av denna studie har understrukt bristen på träning för personer med synnedsättning. De användare som har fått möjlighet till träning i samband med förskrivning av sitt hjälpmedel är nöjda.

Ja, om jag får ett nytt hjälpmedel, så brukar vi komma överens om vilken utbildning vi behöver.

— Kvinna med hörsel- och synnedsättning, Rivkraft

Konsekvenserna av att inte ha möjlighet att träna med hjälpmedlet kan emellertid innebära risker; dels att hjälpmedlet inte används på rätt sätt och ger bästa möjliga livskvalitet, och dels fysiska risker.

Mer träning hade lett till bättre användning:

Gunnar, som är i åttioårsåldern, har fått en streamer förskriven.⁴⁸ I samband med det fick han en introduktion på 5–10 minuter kring funktionerna och hur han ska använda sitt hjälpmedel. Ibland fungerar den och ibland inte.

Hade Gunnar fått en bättre introduktion och möjlighet att träna med sitt nya hjälpmedel hade det framkommit att han inte kunde använda hjälpmedlet som det är tänkt. Förskrivaren hade då även kunnat avgöra om något annat hjälpmedel hade fungerat bättre för Gunnar.

Källa: Intervjustudien

Det är också av vikt att träningen sker med samma hjälpmedel som förskrivits, vilket inte alltid är fallet:

Träning med annan rullstol ledde till skador:

Karin, en kvinna i femtioårsåldern, fick möjlighet att testa och träna med en rullstol på rehabiliteringen. Men när Karin sedan kom hem fick hon en annan modell som hon inte hade fått någon träning med eller instruktion om hur den fungerade. Detta resulterade i att hon sedan välte med rullstolen och bröt båda benen.

Hade utbildning med rätt form av rullstol skett från början hade osäkerheten i hur hon skulle hantera sin rullstol blivit mindre och olyckan hade kanske kunnat förhindrats.

Källa: Intervjustudien

Förskrivarna följer inte upp

I princip samtliga användare i intervjustudien lyfter fram bristen på uppföljning från förskrivarens sida. Flera uttrycker frustration över att själva behöva ta initiativ och informera förskrivaren vid förändrade behov. När sådana behov uppstår, påpekar samtliga användare att det alltid är de som måste ta kontakten.

⁴⁸ En streamer skickar ljud till hörapparater från till exempel en smart telefon eller en TV.

Vissa hjälpmedelsanvändare anser att en årlig uppföljning skulle vara värdefull för att lösa eventuella problem och samtidigt identifiera förändrade behov. Många efterfrågar också en mer proaktiv uppföljning från vårdgivarnas sida.

Vad jag saknar är uppföljning, kanske en gång per år. Men så funkar det inte.

— Kvinna med hörsel- och synnedsättning, Rivkraft

Jag får nog ta kontakt om det är något och behovet förändras, men jag vet inte vem jag ska kontakta om det behövs.

— Kvinna med hörselnedsättning, Rivkraft

Nej, de har aldrig hört av sig. Jag har gett upp för så längesen för jag upplevde att när jag hörde av mig så sa de 'det här har du fått och det får du vara nöjd med'.

— Kvinna med hörselnedsättning, Rivkraft

Bristen på uppföljning kan få stora konsekvenser för den enskilda individen eftersom förändrade behov eller nödvändiga justeringar inte fångas upp i tid. Exemplet nedan illustrerar vikten av att följa upp hur det förskrivna hjälpmedlet används och att identifiera eventuella brister.

Brist på uppföljning ledde till slitskador:

Christine, en kvinna i femtioårsåldern med en progressiv neurologisk skada, fick en rullstol för att underlätta vardagen och göra att hon orkar mer. Rullstolen som hon fick visade sig vara alldeles för stor. Ingen följde upp hjälpmedlet, vilket resulterade i att Christine satt i fel rullstol i tre år innan hon gick på rehab där misstaget upptäcktes av rullstolscoachen.

Resultatet blev att Christine fick slitskador på kroppen på grund av att rullstolen inte var ergonomisk, vilket gjorde att hon inte kunde arbeta lika länge som hon hade velat.

Källa: Intervjustudien

Sammantaget framkommer ett tydligt behov av förbättrad uppföljning inom hjälpmedelsförsörjningen. Inte heller här går det att se några regionala skillnader eller skillnader mellan olika typer av funktionsnedsättning.

Det finns regionala skillnader avseende sortiment och kostnader

I intervjustudien framkommer en bild av att samtliga regioner följer förskrivningsprocessen, även om det finns vissa utmaningar till exempel vad gäller information eller uppföljning. Det går däremot inte att utläsa direkta skillnader i hur regionerna tillämpar förskrivningsprocessen utifrån hur användarna har svarat.

Användarna identifierar skillnader i hjälpmedelsförsörjningen, främst när det gäller det sortiment som erbjuds och de kostnader de har för hjälpmedel. Flera användare lyfter fram olikheter i tillgången till hjälpmedel över landet. De menar att de hänvisas till regionens sortiment och får acceptera det som finns i den specifika regionen, trots att det finns alternativ som bättre skulle kunna möta deras behov.

” Det jag upplever är att eftersom varje region och kommun upphandlar sina egna hjälpmedel så skulle det kunna finnas andra hjälpmedel som jag skulle ha nytta av som jag kanske inte vet om. Min bekanta var hos sjukgymnast som sa att den här sittdynan skulle du behöva. Men kommunen sa att 'den har inte vi' så hon fick inte den utan näst bäst.

— Man med rörelsenedsättning, Rivkraft

Olikheterna mellan regionerna skapar också andra problem när man flyttar till en annan region, vilket belyses i enkätundersökningen:

” Varför är det inte lika i hela landet? Varför ska jag inte kunna flytta över länsgränsen utan att behöva börja om från början med vård, hjälpmedel och tex. Färdtjänst? Detta är ju strukturell diskriminering!

— Man med rörelsenedsättning, Rivkraft

En övergripande gemensam bild från intervjuerna med användarna är att regionerna främst förskriver de hjälpmedel som finns tillgängliga i sortimentet, och i mindre utsträckning gör direktupphandlingar utanför detta sortiment, även om det är möjligt.

Intervjustudien visar tydligt att avgifterna för hjälpmedel varierar kraftigt mellan olika regioner. Vissa användare betalar ingenting, medan andra regioner har en engångsavgift eller ett abonnemangssystem där betalning sker exempelvis månadsvis eller årligen. Inom samma region kan det även förekomma olika avgifter beroende på vilket hjälpmedel det gäller.

Användarnas kostnader för hjälpmedel begränsas dock inte enbart till avgifter. De största skillnaderna i kostnad uppstår när en huvudman bedömer att ett hjälpmedel inte ska förskrivas, medan en annan gör motsatt bedömning. I sådana fall måste användaren själv bekosta hjälpmedlet. I enkätundersökningen uppger två tredjedelar (68 procent) av användarna att de har köpt ett eller flera hjälpmedel på egen hand. De öppna svaren innehåller hundratals exempel på både enkla och mer avancerade, kostsamma hjälpmedel som användarna har köpt själva. Detta inkluderar såväl medicintekniska produkter som konsumentprodukter som används som hjälpmedel.

Flera respondenter efterfrågar nationella riktlinjer eller en central samordning för att klargöra vilka hjälpmedel som ska vara tillgängliga och vilka avgifter som ska gälla. Detta skulle kunna bidra till en mer jämlik tillgång till hjälpmedel i hela landet och minska osäkerheten kring vilka kostnader som belastar individen.

MDR innebär både för och nackdelar

Kapitlet förklarar vad MDR-förordningen är och beskriver de positiva och negativa effekter som förordningen har inneburit, enligt den kartläggning MFD har låtit genomföra.

Vad är MDR?

Hjälpmedelsförsörjningen styrs av flera lagar, regler och föreskrifter. Medical Device Regulation (MDR) är en EU-förordning om medicintekniska produkter som trädde i kraft 2017. MDR tillämpas med övergångsbestämmelser från och med 2021.⁴⁹ ⁵⁰ Hösten 2023 lät MFD göra en kartläggning av MDR för att ta reda på hur införandet av MDR påverkar tillgången på hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. Att övergångsbestämmelser fortfarande gällde under undersökningsperioden skapar vissa utmaningar i att bedöma MDR:s faktiska påverkan. I samtal med regioner och leverantörer lyfter de flera faktiska förändringar som MDR inneburit, men även tendenser och indirekta konsekvenser.

Syftet med MDR är förbättrad säkerhet

Syftet med MDR är att uppnå en hög hälsoskyddsnivå för patienter och användare och att säkerställa att den inre marknaden för medicintekniska produkter fungerar smidigt.⁵¹ MDR ställer strängare krav för att säkerställa att osäkra produkter inte kommer ut på marknaden, bland annat genom:⁵²

- Tydligare och striktare skyldigheter för tillverkare att övervaka produkternas kvalitet, prestanda och säkerhet.
- Krav på tillverkarna att införa kvalitetsledningssystem och system för övervakning av produkter som släpps ut på marknaden.
- En skyldighet för medlemsstaterna att uppmuntra och göra det möjligt för vårdpersonal, användare och patienter att rapportera misstänkta tillbud på nationell nivå med användning av standardiserade format.

⁴⁹ Övergångsbestämmelserna innebär att produkter antingen måste uppfylla kraven i den nya MDR-förordningen eller omfattas av övergångsbestämmelserna och uppfylla de krav som ställs i de tidigare direktiven MDD (Medical Device Directive) eller AIMDD (Active Implantable Medical Device Directive). Under 2023 förlängdes övergångsbestämmelserna för MDR-förordningen.

⁵⁰ Läkemedelsverket (2021-03-30, uppdaterad 2023-06-22), *Övergångs-bestämmelser MDR*. [Övergångsbestämmelser MDR | Läkemedelsverket \(lakemedelsverket.se\)](#) (Hämtad 2024-08-13)

⁵¹ Europeiska kommissionen (2023), *Questions and Answers: Commission proposes an extension of the transitional periods for the application of the Medical Devices Regulation*, [Q&A: Medical Devices Regulation \(europa.eu\)](#). (Hämtad 2024-11-07)

⁵² EUR-Lex (2022), *Säkerställande av säkerhet och prestanda för medicintekniska produkter*, [Säkerställande av säkerhet och prestanda för medicintekniska produkter | EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (Hämtad 2024-10-17)

- Ett system för registrering av produkter, tillverkare, importörer och auktoriserade representanter⁵³ så att produkter kan spåras genom leveranskedjan. Systemet ska underlätta för att snabbt vidta åtgärder om problem uppstår.
- Ett centralt system för att förse medlemsstaterna, ekonomiska aktörer, patienter, vårdpersonal och allmänheten med information om medicintekniska produkter som är tillgängliga inom EU. Systemet kallas Europeiska databasen för medicintekniska produkter (Eudamed).
- Skärpta regler för hur de oberoende anmälda organen⁵⁴ utses, organiseras och övervakas.

Kartläggningen som MFD har genomfört delar in förändringarna i fyra centrala delar som ett sätt att förenkla beskrivningen av vad MDR innebär för hjälpmedelsförsörjningen:

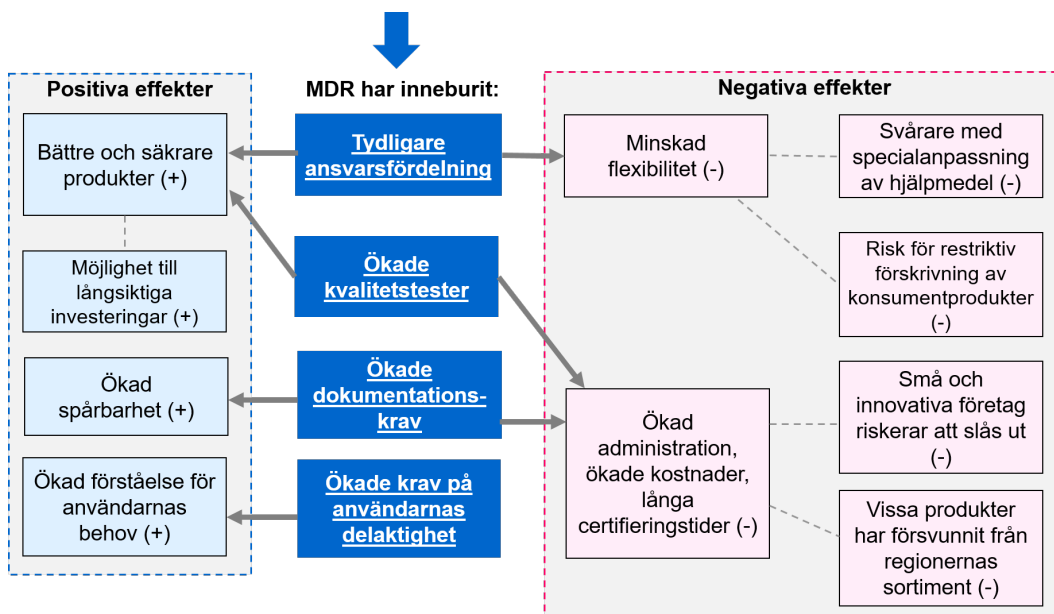
- Tydligare ansvarsfördelning
- Ökade kvalitetstester
- Ökade krav på dokumentation
- Ökade krav på användares delaktighet

Sammantaget visar kartläggningen på ett antal både positiva och negativa effekter, liksom följd effekter av MDR. Kommande kapitel redogör för dessa mer i detalj, bilden nedan utgör en översikt.

⁵³ En auktoriserad representant är tillverkarens förlängda arm inom EU och någon som genom en skriftlig fullmakt får utföra vissa uppgifter inom EU-marknaden för tillverkarens räkning.

⁵⁴ Ett anmält organ är en organisation som utsetts av ett EU-land (eller av andra länder enligt särskilda överenskommelser) att bedöma överensstämelsen hos vissa produkter innan de släpps ut på marknaden.

Figur 3. Effekter som införandet av MDR har inneburit. De centrala delarna i MDR-förordningen är markerade med understruken text. De positiva effekterna markeras med plustecken på slutet. De negativa effekterna markeras med minustecken på slutet.

Bland kartläggningens respondenter finns det olika uppfattningar om MDR och dess påverkan på hjälpmedelsförsörjningen. Regioner och myndigheter betonar oftast MDR:s positiva effekter, medan hjälpmedelsleverantörerna lyfter fram MDR:s positiva effekter i lägre utsträckning. Innovationsaktörer lyfter främst fram de negativa effekterna. Det förekommer också att respondenter från samma organisation har olika åsikter om hur mycket MDR påverkar verksamheten. Detta gäller särskilt regionerna där ledningsnivån och upphandlare, i större utsträckning än hjälpmedelscentralerna, framhåller att MDR kommer att påverka verksamheten.

De negativa effekterna av MDR som många leverantörer upplever påverkar dock inte alla typer av hjälpmedel på samma sätt. Det beror på att det finns olika riskklasser för medicintekniska produkter. Klassificeringen omfattar bland annat en bedömning av produktens design, avsedda användning och andra relevanta faktorer.⁵⁵ För att följa rätt regelverk och genomgå rätt typ av bedömning och certifiering före marknads lansering måste tillverkare korrekt klassificera sina medicintekniska produkter enligt MDR. Hjälpmedel i de lägre riskklasserna har inte samma krav som de i högre riskklasser. För hjälpmedel i den lägsta riskklassen intygar tillverkare att produkten uppfyller MDR:s krav genom en försäkran. Det är enbart under vissa omständigheter som ett så kallat anmält organ

⁵⁵ Läkemedelsverket (2019), *Riskklassning*, [Riskklassning | Läkemedelsverket \(lakemedelsverket.se\)](https://lakemedelsverket.se) (Hämtad 2023-12-21)

behöver kontrollera och granska produkten närmare. Det betyder att vad många leverantörer upplever som negativa effekter av MDR, inte drabbar hjälpmedel i den lägsta riskklassen i lika stor utsträckning.

Positiva effekter av MDR – bättre och säkrare produkter

De positiva effekterna av MDR ligger i linje med förordningens syfte. Kraven på tydligare ansvarsfördelning gör det tydligare vem som ansvarar för hjälpmedlet och hur ansvaret förändras om hjälpmedlet specialanpassas. Tillsammans med de ökade kraven på kvalitetstester skapar det förutsättningar för bättre och säkrare produkter. Ökade krav på dokumentation innebär bland annat ökad spårbarhet vid eventuella fel, och ökade krav på användares delaktighet ger en ökad förståelse för deras behov. Nedan följer en mer detaljerad redogörelse.

Bättre och säkrare produkter

MDR ställer högre krav på kvalitet och produktsäkerhet. Det betyder att produkter som förskrivs har genomgått kvalitetstester och riskanalyser i större utsträckning. Leverantören måste noggrant utvärdera och dokumentera risker samt vidta nödvändiga åtgärder för att minimera dem. Innan ett hjälpmedel kan godkännas och distribueras, ska det genomgå en omfattande klinisk utvärdering med fokus på användarupplevelsen. Flera av kartläggningens respondenter betonar att detta tydligt gynnar hjälpmedelsanvändaren. Ytterligare en fördel med ökade kvalitetskrav är att produkternas hållbarhet förbättras. Ur ett ekonomiskt perspektiv är detta positivt eftersom produkterna då har större potential att återanvändas. Å andra sidan lyfter en av regionerna att de upplever att leverantörer har förkortat den angivna livslängden på sina produkter som en följd av striktare säkerhetskrav. För regionen innebär det att det kan bli mer kostsamt i längden när en produkt inte kan återanvändas lika länge som tidigare.

Tydligare spårbarhet

MDR ställer högre krav på dokumentation och spårbarhet. Det innebär att om en produkt visar sig vara farlig kan regionerna snabbt se vilka användare som har produkten och återkalla den. Kraven innebär även att regionerna mer noggrant behöver förhålla sig till vad som står i bruksanvisningar och utföra service på produkterna. Dessutom kräver MDR att bruksanvisningar ska finnas på svenska, vilket är till fördel för användaren.

Ökad delaktighet

MDR betonar vikten av användbarhet och användarvänlighet hos medicintekniska produkter. Tillverkarna måste utföra användbarhetstester för att säkerställa att hjälpmedlen är lätta att använda och att de möter användarnas behov. MDR uppmuntrar även till att hjälpmedelsanvändaren ska vara delaktig i beslutsprocessen när hjälpmedel väljs.

Bättre struktur

En följd effekt av att MDR har införts är att regionerna har behövt granska hur deras verksamheter förhåller sig till den nya förordningen. Ett par regioner uppger att MDR har tvingat dem att utveckla sina processer och skapa en tydligare struktur och överblick över hjälpmedelsförsörjningen. Samtidigt vittnar regioner om att detta arbete tar mycket resurser i anspråk.

MDR har möjliggjort att vi idag jobbar mer kvalitetssäkert och strukturerat. Idag vet vi varför vi har en produkt i sortimentet och beslutet bakom.

— Region

Möjlighet till långsiktiga investeringar

En annan följd av MDR är att det kan ge företag incitament till att göra långsiktiga investeringar. Om marknaden inte är tydligt reglerad kan företag vara tveksamma till att investera på grund av ekonomisk osäkerhet. Eftersom MDR reglerar situationer som tidigare inte på ett tydligt sätt omfattades av ett lagrum, skapar det en stabilare marknad för företagen.

Med tiden kommer det nog bli positivt eftersom företag kommer investera i produkter som faktiskt hjälper.

— Hjälpmedelsleverantör

Särskilda bestämmelser som rör barn

MDR innehåller särskilda bestämmelser och krav för medicinsktekniska produkter för barn. Dessa regler ställer krav på anpassning och klinisk utvärdering för att ta hänsyn till barns behov. MDR uppmuntrar även till pediatrik forskning. Det betyder att leverantörer ombeds utföra kliniska prövningar på barn eller använda pediatrika data när de bedömer sina produkters säkerhet och effektivitet. För att säkerställa säkerhet och användbarhet för barn kräver MDR att tillverkare utför användbarhetstester som även inkluderar barn som användare.

Vad innebär kartläggningens resultat för hjälpmedelsanvändarna?

Kartläggningen visar att MDR medför flera positiva effekter för den breda gruppen hjälpmedelsanvändare.

Negativa effekter av MDR – risk för minskad flexibilitet

EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) ställer tydligare krav på ansvarsfördelning och patientsäkerhet. Kartläggningen visar att regionerna, efter införandet av MDR, har blivit mer restriktiva med att tillåta specialanpassningar och att restriktiviteten kring förskrivning av konsumentprodukter har ökat.

Fokus på säkerhet och ansvar kan leda till minskad flexibilitet

Som tidigare framgått har EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) ett tydligt fokus på säkerhet och ansvar. Produkter som förskrivs efter att MDR infördes har i större utsträckning genomgått kvalitetstester och riskanalyser. Genom striktare krav på både produkter och spårbarhet är syftet att höja patientsäkerheten.^{56 57} Kartläggningen visar dock att förordningens tydliga fokus på säkerhet, ansvar och dokumentation har påverkat regionerna som har blivit mer restriktiva med att tillåta specialanpassningar. Kartläggningen visar även att restriktiviteten kring förskrivning av konsumentprodukter har ökat. Detta trots att MDR enbart reglerar medicintekniska produkter och inte omfattar konsumentprodukter. Denna restriktiviteten från regionernas sida riskerar att drabba personer med särskilda eller extra behov.

⁵⁶ EUR-Lex (2022), *Säkerställande av säkerhet och prestanda för medicintekniska produkter*, [Säkerställande av säkerhet och prestanda för medicintekniska produkter | EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (Hämtad 2024-10-17)

⁵⁷ Europeiska kommissionen (2023), *Questions and Answers: Commission proposes an extension of the transitional periods for the application of the Medical Devices Regulation*, [Q&A: Medical Devices Regulation \(europa.eu\)](#) (Hämtad 2024-11-07)

Hinder för specialanpassningar

MDR:s högre krav på tydlig dokumentation av specialanpassningar medför ökade kostnader för regionen. När regionerna förändrar ett hjälpmedel, genom specialanpassning eller genom att kombinera med andra produkter, innebär det dessutom en riskförflyttning från leverantören till regionen.

Specialanpassningarna har blivit mindre. Det gjordes inte mycket förut heller. Men nu har det blivit ännu mindre, MDR har höjt kunskapen så nu "hemmameckar" man inte lika mycket med produkterna. Det är krångligt. Nu är företagen rädda för att medverka, det är hjälpmedelscentralerna också, för att göra något som inte är i enlighet med MDR. Det kanske kommer lättas upp så småningom.

— Innovationsaktör

En av regionerna som ingår i kartläggningen uppger att de helt har slutat att specialanpassa konsumentprodukter på grund av MDR. Beslutet fattades eftersom regionen då måste ta över produktansvaret från tillverkaren, vilket medför ett nytt ansvar för regionen. Som en följd har regionen inte har kunnat tillgodose användares behov när de, i vissa fall, har efterfrågat en specifik lösning. Exempel på detta är barn i behov av ett specifikt stöd hjul för sin cykel eller personer som använder rullstol och som behöver specifika fästen för syrgas.

Förskrivning av konsumentprodukter påverkas indirekt

I de fall en förskrivare frångår ordinarie sortiment och förskriver en konsumentprodukt kräver det riskanalyser och dokumentering från både leverantörer och förskrivare. Flera av regionerna i kartläggningen påpekar att de behöver ta ett tydligare ansvar när en konsumentprodukt förskrivas.

Eftersom regionerna köper in konsumentprodukter till sina sortiment i varierande omfattning, skiljer sig förskrivningen av konsumentprodukter över landet. I kartläggningen framkommer att en del regioner och leverantörer efterfrågar nationella riktlinjer för hur förskrivningen av konsumentprodukter ska hanteras. Intervjuerna med regionerna tyder på att det tydliggjorda ansvaret och fokus på säkerhet i och med MDR kan vara en anledning till att konsumentprodukter köps in i lägre utsträckning än tidigare. Detta blir särskilt utmanande inom kognition och kommunikation där andelen konsumentprodukter är hög. En region uppger att de har tagit ett aktivt beslut om att enbart köpa in medicintekniska produkter till sitt sortiment, förutom när det gäller just hjälpmedel för kognition och

kommunikation. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys ⁵⁸ har tidigare rapporterat att hjälpmedel för kognition och kommunikation används av en bredare grupp än enbart de med kognitiva funktionsnedsättningar. Dövblinda personer använder till exempel appar eller andra programvaror, vilket kan vara avgörande för möjligheten att kommunicera. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys påpekade i samma rapport att både patientrepresentanter och förskrivare då ansåg att konsumentprodukter sällan utgör en fysisk säkerhetsrisk.

Hjälpmedelsleverantörer har delvis ett annat perspektiv

Samtidigt har hjälpmedelsleverantörer som främst arbetar med medicintekniska produkter påpekat att förskrivning av konsumentprodukter snedvrider konkurrensen. De menar att det är möjligt att sätta ett lägre pris för konsumentprodukter eftersom att de inte har samma kvalitets- och säkerhetskrav.

Vad innebär kartläggningens resultat för hjälpmedelsanvändarna?

Kartläggningen visar att hjälpmedelsanvändare kan komma att påverkas negativt om regionerna blir mer restriktiva med att specialanpassa och förskriva konsumentprodukter. Kartläggningen visar att det finns en risk att förskrivares möjlighet att möta den enskildes behov minskar.

Negativa effekter av MDR – risk för minskat utbud

EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) ställer högre krav på dokumentation och kvalitetstester. Detta har lett till ökad administration och högre kostnader. Kartläggningen visar att högre kostnader för att certifiera hjälpmedel som medicintekniska produkter kan utgöra en risk för minskat utbud av hjälpmedel. Det är framförallt små och innovativa företag, som har begränsade ekonomiska resurser, som riskerar att påverkas negativt.

Ökad administration och högre kostnader

Den mest uttalade negativa effekten som kartläggningens respondenter har lyft är ökad administration i alla led. MDR ställer höga krav på hantering, uppföljning och spårbarhet. Detta innebär högre kostnader för hjälpmedelsleverantörerna och därmed högre priser på produkterna. MDR:s krav innebär även ökade hanteringskostnader för regionerna. Sammantaget kan de högre kostnaderna påverka hjälpmedelsanvändarna eftersom regionerna kan behöva prioritera vilka hjälpmedel de förskriver.

⁵⁸ Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

MDR innebär även att förskrivare och vård- och omsorgspersonal måste förhålla sig till fler regler och kunna förklara dem för patienterna.

I kartläggningen har ett par innovationsaktörer och hjälpmedelsleverantörer påpekat att alla tillverkare av medicintekniska produkter måste förnya sitt godkännande för att uppfylla de krav som MDR ställer. Det kan vara en kostsam och lång process för de aktörerna.

Produkter har försvunnit ur regionernas sortiment

Att certifieringen upplevs som alltför kostsam har redan påverkat antalet leverantörer på marknaden, enligt ett par regioner. Ännu har inte sortimentet påverkats i samma utsträckning, men såväl förskrivare som leverantörer lyfter att den största risken med MDR för hjälpmedelsanvändarna är just att produkter försvinner från regionernas sortiment och i vissa fall även från marknaden.

För regionerna kan det bli särskilt utmanande med sortimentet när de har små leverantörer som är ensamma i sin nisch. I sådana fall finns en risk att hjälpmedelsanvändarna blir utan hjälpmedel som möter deras behov. Exempel på sådana fall är att en säng försvunnit ur en regions sortiment och en laserpekare ur en annan regions sortiment.

En del hjälpmedel som inte klassats som medicintekniska produkter enligt MDR har försvunnit ur hjälpmedelscentralens sortiment. Det har framför allt varit produkter där generella säkerhetsrisker identifierats eller då en leverantör slutat tillverka ett specifikt hjälpmedel.

— Region

Små och innovativa företag riskerar att missgynnas

De kostsamma processerna för certifiering och hårdare dokumenteringskrav riskerar att framför allt påverka små, innovativa företag som inte har ekonomiska resurser.

Små leverantörer har inte råd att MDR-klassificera sina produkter vilket hämmar innovation, risken är att det bara blir stora leverantörer kvar på marknaden.

— Region

MDR har gjort det svårare att få en medicinteknisk stämpel. Det kräver en större ekonomisk insats att lansera en ny produkt vilket gör det krångligare och dyrare att ta fram hjälpmedel.

— Hjälpmedelsleverantör

Exempel på hur grupper av hjälpmedelsanvändare kan drabbas

Ett par regioner i kartläggningen pekar på att utbudet av hjälpmedel för personer med synnedsättning kan påverkas negativt till följd av att det inte är ekonomiskt hållbart för dessa företag att certifiera sina produkter. Den bilden bekräftas av Synskadades Riksförbund som betonar att vanliga hjälpmedel för synskadade inte är medicintekniska produkter, så som exempelvis:

- vit käpp
- punktskriftsklocka
- förstoringsglas

Synskadades Riksförbund anser att sådana hjälpmedel inte kan förknippas med patientrisker och att de därför bör undantas från regelverket. De understryker att företagen som tillverkar synhjälpmedel varken har kompetens eller resurser att klara de stränga krav som MDR ställer på medicintekniska produkter.⁵⁹

Kartläggningen visar även att utbudet av hjälpmedel inom kognition och kommunikation kan påverkas negativt av MDR. Inom hjälpmedelsområdet återfinns ofta små och nya företag som kan ha begränsad förmåga att leva upp till MDR. Dessa företag har heller inte alltid incitament att certifiera sina produkter eftersom de har en marknad utanför hjälpmedelsförsörjningen. MFD:s samtal med funktionsrättsorganisationen FUB stärker den bilden. FUB uppger exempelvis att

⁵⁹ Synskadades Riksförbund (2021), *Synhjälpmedel – ingen hälsorisk*, [nyasyn-21-3-mini-002.pdf \(ffss.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

anpassade tangentbord och en typ av joystick har försvunnit ur regionernas sortiment.⁶⁰

Minskat utbud och konsumentprodukter

Frågan om minskat utbud hänger ihop med frågan om ökad restriktivitet i förskrivningen av konsumentprodukter. En av regionerna i kartläggningen förklarar att MDR har gjort det svårare för tillverkare och leverantörer att få sina produkter MDR-certifierade, vilket har lett till ett minskat utbud av dessa produkter. Regionen noterar även att en del medicintekniska produkter som tidigare fanns i deras sortiment nu har blivit konsumentprodukter, medan andra produkter helt har försvunnit från marknaden. Att medicintekniska produkter som regionen haft i sitt sortiment nu blivit konsumentprodukter är intressant då även förskrivningen av konsumentprodukter ser ut att påverkas av MDR, om än indirekt.

Vad innebär kartläggningens resultat för hjälpmedelsanvändarna?

Kartläggningen visar att hjälpmedelsanvändare kan påverkas negativt om produkter försvinner från regionernas sortiment, och i vissa fall från marknaden, till följd av de ökade kraven som EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) ställer. Särskilt hjälpmedelsanvändare som använder produkter som produceras av små och nischade företag riskerar att påverkas.

Förskrivning av konsumentprodukter – en utblick

De utmaningar som omger förskrivning av konsumentprodukter är kända sedan tidigare. Föreliggande kapitel ger en närmare beskrivning av förutsättningarna för förskrivning av konsumentprodukter samt lägger resultaten från MDR-kartläggningen till tidigare utredningar.

Konsumentprodukters roll inom hjälpmedelsförsörjningen

Dokumentstudien som föregick kartläggningen visade att de flesta regioner har en detaljerad process för förskrivning av medicintekniska produkter. Regionernas beskrivningar av hur förskrivning av medicintekniska produkter ska gå till bygger på Socialstyrelsen förskrivningsprocess men är i vissa fall mer utvecklad. Det är däremot ovanligt att regioner redovisar rutinerna för förskrivning av konsumentprodukter på sina hemsidor. Detta trots att det inte finns några lagkrav på att ett hjälpmedel ska vara en medicinteknisk produkt. Förskrivning av konsumentprodukter är dock behäftade med särskilda förutsättningar. För

⁶⁰ Myndigheten för delaktighet (2024), *Minnesanteckningar möte om hjälpmedel och konsumentprodukter FUB, 2023/0259-14*.

förskrivaren ökar ansvaret eftersom konsumentprodukter inte uppfyller samma höga krav på kvalitet och säkerhet.

De hjälpmedelscentraler som ingick i kartläggningen uttryckte generellt sett att deras huvudsakliga målsättning är att förskriva medicintekniska produkter. Hjälpmedelscentralerna har möjlighet att upphandla konsumentprodukter till sina sortiment, detta innebär dock en risk då konsumentprodukter inte är lika utförligt säkerhetstestade. Om produkterna dessutom användas på ett annat sätt än vad leverantören avsett, flyttas produktansvaret från leverantören till hjälpmedelscentralen.

Detta, tillsammans med andra faktorer så som politiska prioriteringar, innebär att utbudet av hjälpmedel varierar mellan regionerna. Regionerna kan frångå sitt sortiment och direktupphandla enskilda produkter. Hjälpmedelscentralerna framhäver att de försöker vara pragmatiska och sträva efter att lösa situationen för den enskilda hjälpmedelsanvändaren. Den intervjustudie som MFD lät genomföra visar dock att många hjälpmedelsanvändare upplever sortimentet som styrande.

Sammantaget visar kartläggningen att förekomsten av konsumentprodukter i en region delvis avgörs av det ansvar hjälpmedelscentralerna är villiga att ta för den eventuella risk det innebär att prova ut en konsumentprodukt, samt om det finns medicintekniska produkter för att möta behoven inom regionen. Det innebär att lokala riktlinjer får stor betydelse. Ojämlighet kan uppstå på grund av skillnader i utformningen av lokala regelverk och även hjälpmedelsanvändares varierade möjligheter att själva köpa produkter på marknaden, vilket tidigare har belysts av Myndigheten för vård- och omsorgsanalys.⁶¹ Nedan följer en kort sammanställning över tidigare kända utmaningar inom området.

Tidigare kända utmaningar med förskrivning av konsumentprodukter och nationell styrning

I betänkandet *På lika villkor!* från 2017 resonerade Hjälpmedelsutredningen över det regionala självbestämmandets konsekvenser för en jämlik hjälpmedelsförsörjning. Utredningen lyfte då att en faktor som påverkar jämlikheten är om det inom regionen är eller inte är tillåtet att förskriva annat än medicintekniska produkter. Utredningen ansåg dock att det var svårt att ta fram nationella riktlinjer, särskilt eftersom begreppet hjälpmedel inte är definierat i lag.⁶²

⁶¹ Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

⁶² SOU 2017:43 *På lika villkor! Delaktighet, jämlikhet och effektivitet i hjälpmedelsförsörjningen: Betänkande av Hjälpmedelsutredningen*.

I stödmaterialet *Förskrivning av hjälpmedel* beskriver Socialstyrelsen att både konsumentprodukter och medicintekniska produkter kan vara ett hjälpmedel. Detta mot bakgrund av att det inte finns några lagkrav på att ett hjälpmedel som förskrivs enligt HSL ska vara en medicinteknisk produkt. Förskrivningen av konsumentprodukter är dock inte reglerat i Socialstyrelsens föreskrifter om användning av medicintekniska produkter.⁶³

I rapporten *Med varierande funktion* från 2020 konstaterar Myndigheten för vård- och omsorgsanalys att sjukvårdshuvudmännens olika bestämmelser och arbetssätt om förskrivning av konsumentprodukter leder till ojämlikheter över landet mellan personer med samma behov. Rapporten lämnade bland annat dessa två rekommendationer:⁶⁴

- Regeringen bör se till att det finns gemensamma kriterier för att förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel ska ske jämnt över landet
- Regionerna och kommunerna bör säkerställa att anpassade råd och stöd för konsumentprodukter som hjälpmedel erbjuds i linje med nationell kunskapsstyrning

I rapporten *Nationellt stöd för rehabilitering, habilitering och hjälpmedel* från 2023 landar Socialstyrelsen i slutsatsen att en gemensam nationell riktlinje för områdena rehabilitering, habilitering och hjälpmedel inte är lämpligt. Däremot konstaterar Socialstyrelsen att det behövs olika stöd för områdena var för sig.⁶⁵

Till denna kunskap läggs nu kartläggningen av MDR:s konsekvenser där det även framkommer att både regioner och leverantörer efterfrågar nationella riktlinjer för förskrivningen av konsumentprodukter.

⁶³ Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel - Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

⁶⁴ Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

⁶⁵ Socialstyrelsen (2023), *Nationellt stöd för rehabilitering, habilitering och hjälpmedel – Förutsättningar för nationella riktlinjer för områdena rehabilitering, habilitering och hjälpmedel*. Artikelnummer 2023-2-8373.

Vad innebär kartläggningens resultat för hjälpmedelsanvändarna?

Kartläggningen visar att införandet av MDR riskerar att förstärka att lokala riktlinjer, i avsaknad av nationella riktlinjer och styrning, får stor betydelse för hur förskrivningen av konsumentprodukter ser ut i olika regioner. Detta leder till ojämlikhet över landet mellan hjälpmedelsanvändare med samma behov.

Hur innovation och utveckling kan främjas

Kapitlet ger en kort introduktion till ämnesområdet innovation och utveckling. Därefter presenteras kartläggningens resultat om hinder och möjligheter för innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet.

Innovation och utveckling skapar bättre hjälpmedel

MFD:s utgångspunkt är att möjlighet för innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjning är en förutsättning för att tillgodose hjälpmedelsanvändares behov. Nya lösningar kan även bidra till ekonomisk hållbarhet och effektiviseringar i stödet till personer med funktionsnedsättning. Under hösten 2023 lät MFD genomföra en kartläggning för att skapa en bild av möjligheter och hinder för innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen. Informationen bygger på samtal med flera aktörer, inklusive regioner, myndigheter, leverantörer av hjälpmedel och innovationsaktörer.

I kartläggningen definieras innovation som nya lösningar som möter behov och efterfrågan i vardagen och omvärlden. Värdet av innovation uppstår när en idé omsätts i praktiken. Det skapade värdet kan anta många former, exempelvis ekonomiska, sociala eller miljömässiga fördelar. Idén kan vara ny för olika arenor, exempelvis en organisation eller en marknad. Värdeskapandet för samhället uppstår då nya lösningar tas emot, sprids och blir ett sätt att arbeta långsiktigt.⁶⁶ Den breda definitionen av innovation innebär att flera olika typer av innovation är aktuella inom hjälpmedelsförsörjningen, såsom: produktinnovation, processinnovation, organisationsinnovation, tjänsteinnovation, systeminnovation och ekonomisk innovation.⁶⁷ Föreliggande kartläggning har främst varit inriktad på produktinnovation.

Olika syn på innovation, utveckling och förutsättningar

Innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen berör många aktörer med olika förutsättningar. Det finns också skillnader mellan regionerna när det gäller både uppfattningar och förutsättningar. Flera regioner framhåller den gradvisa utvecklingen av hjälpmedel, den så kallade inkrementella innovationen, som sker dagligen i verksamheten, till exempel varje gång ett hjälpmedel specialanpassas. Samtidigt påpekar andra representanter vid regionerna att innovation inte ingår i deras uppdrag, utan deras fokus ligger på att tillhandahålla hjälpmedel. Ett par regioner framhåller att de arbetar med att förenkla processer, till exempel genom att hitta den bästa logistiska lösningen för att snabbt få hem hjälpmedlet till patienten.

⁶⁶ Sveriges Kommuner och Regioner (2023), *Innovation*, [Innovation | SKR](#) (Hämtad 2024-11-08)

⁶⁷ Socialstyrelsen (2019), *Möjligheter och hinder för innovation i vård och omsorg*, [bilaga-mojligheter-och-hinder-for-innovation-i-var-d-och-omsorg.pdf \(socialstyrelsen.se\)](#)

Varje specialanpassning som våra tekniker gör är unik. För oss är en specialanpassning en typ av innovation.

– Region

Vi har inte ett uppdrag att ta fram nya hjälpmedel, vi är intäktsfinansierade och har ett uppdrag att förse befolkningen med ändamålsenliga hjälpmedel. Innovation och forskning ingår inte i vårt uppdrag.

— Regeringen

Vad hindrar innovation och utveckling?

Kartläggningen har visat följande hinder för innovation och utveckling:

Kostnader och ekonomi

Regionernas organisering

Särskilda krav på hjälpmedel

Fragmenterad marknad

Begränsad efterfrågan

Regelverk

Kostnader och ekonomi

Kartläggningen visar att kostnadsfrågan är en utmaning för både regioner och hjälpmedelsleverantörer. Regionerna begränsas av sin ekonomi när det gäller upphandling och vilka hjälpmedel som kan köpas in. För hjälpmedelsleverantörerna är det en utmaning att hjälpmedel är dyra att utveckla och tillverka. Brist på finansiering kan därför bromsa investeringar i forskning och utveckling av nya hjälpmedel. Kostnadsfrågan är även kopplad till flera andra identifierade hinder, exempelvis regionernas möjlighet att avsätta resurser för samarbeten, de högre krav som ställs på hjälpmedel jämfört med annan innovation, samt marknadens storlek och efterfrågan på hjälpmedel.

Regionernas organisering

Kartläggningen visar även att regionernas interna organisation utgör en utmaning ur ett innovationsperspektiv. En del av verksamheten arbetar med hjälpmedel, en annan med innovation och en tredje med upphandling. Ett tydligt exempel på

varför det skapar utmaningar är att kunskapen kring behoven främst finns hos hjälpmedelscentralerna samtidigt som upphandlarna ansvarar för inköp av hjälpmedel. Som Socialstyrelsen tidigare konstaterat ligger ofta regionens innovationsuppdrag inom separata enheter eller bolag, vilket kan utgöra ytterligare en utmaning för implementering av innovationer i den löpande verksamheten.⁶⁸ I de regioner som ingick i kartläggningen finns inte heller några konkreta exempel på samverkan mellan regionens innovationshubbar och hjälpmedelsverksamheter.

De särskilda krav som ställs på hjälpmedel

Medicintekniska produkter måste vara testade och kvalitetssäkrade innan de når användarna. Detta gör det svårt att använda innovationsupphandling, som betyder att produkten utvecklas tillsammans med användarna, vilket är en lösning som kan tillämpas inom andra produktområden. I kartläggningens intervjuer framkommer att regionerna är mindre flexibla när det gäller finansiering just av nya hjälpmedel. Exempelvis erbjuder man inte att gå in som partner, riskdelar eller tillhandahåller innovativa finansieringslösningar.

En fragmenterad marknad

Inom marknaden för hjälpmedel agerar flera aktörer med olika förutsättningar. För att skapa innovation krävs samordning mellan leverantörer, vårdgivare och den offentliga sektorn. Leverantörerna behöver lyssna till vårdgivarnas och hjälpmedelanvändarnas behov och även anpassa sig efter olika regelverk. Regionens upphandlare behöver omvärldsbevaka för att skaffa sig kunskap om nya lösningar. En fragmenterad marknad skapar utmaningar för samordningen.

Dessa iakttagelser ligger i linje med vad Socialstyrelsen tidigare konstaterat: omvärldsbevakning är ett centralt område för vårdaktörer när det kommer till innovation, eftersom de måste känna till hur marknaden förändras.⁶⁹

Begränsad efterfrågan

Kartläggningen visar att storleken på den svenska hjälpmedelsmarknaden utgör en utmaning. Producenter och leverantörer uppger att det är svårt att nå en tillräckligt stor marknad för fortsatt produktion och utveckling.

⁶⁸ Socialstyrelsen (2019), *Möjligheter och hinder för innovation i vård och omsorg*.

⁶⁹ Socialstyrelsen (2019), *Möjligheter och hinder för innovation i vård och omsorg*.

Det som hämmar är volymer. Om det finns hundratusen synskadade i Sverige. Det är få. Ska man produktutveckla måste man involvera andra länder och därför är det små volymer. Produkter kommer upp och sen dör de, för att man inte kommer åt en marknad. Samtidigt kontaktar industridesigners oss och frågar vad för produkter de kan utveckla.

— Hjälpmedelsleverantör

Om hjälpmedelsanvändare eller förskrivare inte har kunskap om nya produkter kan det leda till en bristande efterfrågan som i sin tur minskar företagens benägenhet att investera i forskning och utveckling.

Regelverk

Kartläggningen visar att den nya MDR-förordningen kan komma att påverka innovationsklimatet negativt. För hjälpmedelsleverantörer har MDR inneburit att det är dyrare att komma in i regionernas sortiment, eftersom det krävs en kostsam certifiering. Det gör det mer ekonomiskt utmanade för leverantörer, särskilt mindre företag. Det i sin tur riskerar att leda till färre aktörer på marknaden och därmed färre aktörer som kan bidra med nya lösningar.

Små och nya företag kommer behöva ännu större kapital och uthållighet för att kunna etablera eller hålla sig kvar på marknaden.

— Region

Små leverantörer har inte råd att MDR-klassificera sina produkter vilket hämmar innovation, risken är att det bara blir stora leverantörer kvar på marknaden.

— Region

Regionerna har påpekat att antalet leverantörer på marknaden har minskat sedan MDR började gälla, trots att kartläggningen genomfördes under en övergångsperiod. MDR-kartläggningen visar även att regionerna är mer restriktiva med att ta in produkter som inte fått en MDR-klassificering, att utföra specialanpassningar samt förskriva konsumentprodukter. Samtidigt påpekar vissa leverantörer att MDR ger förutsättningar för långsiktiga investeringar.

Några av de regioner som ingick i kartläggningen har lyft fram utmaningar som de anser att GDPR innebär för hjälpmedelsförsörjningen, särskilt när det gäller

kognitiva och kommunikativa hjälpmedel. Risken för att känslig person- och patientdata hamnar i fel händer gör upphandlarna osäkra. Den osäkerheten kan leda till att regionerna inte investerar i denna typ av hjälpmedel i samma utsträckning som i andra hjälpmedel. Att regionernas osäkerhet kring tillämpningen av GDPR kan utgöra ett hinder bekräftas av FUB:s representant i uppdragets referensgrupp.⁷⁰

Kartläggningen visar att små och medelstora företag upplever att lagen om offentlig upphandling skapar hinder för dem att komma in på marknaden, eftersom det ofta krävs stora volymer och låga priser. Sammantaget är det många och ofta komplicerade regler som aktörerna behöver ta hänsyn till. Som Socialstyrelsen tidigare har konstaterat är det få aktörer som arbetar med innovation som samtidigt har en komplett översikt över alla regler på området.⁷¹

Ibland finns särskilda utmaningar

Utöver vad som framkommit i kartläggningen har MFD i samtal med funktionshinderorganisationen FUB förstått att det finns ytterligare hinder för personer med kognitions- och kommunikationssvårigheter att få tillgång till innovativa och kvalitativa hjälpmedel. FUB påpekar att det finns en uppfattning inom förskrivningen att användaren först måste visa tecken på att vilja och förmåga att hantera hjälpmedlet innan det kan förskrivas. Detta trots att användaren kanske kan utveckla den förmågan genom att använda hjälpmedlet.⁷²

Vad möjliggör innovation och utveckling?

Kartläggningen har visat följande möjligheter för innovation och utveckling:

- Samverkan på flera nivåer
- Involvering av användaren
- Strukturer för att fånga upp utveckling
- MDR ger långsiktighet
- Upphandling som verktyg

⁷⁰ Myndigheten för delaktighet, *Minnesanteckningar referensgruppsmötet 25 oktober, 2023/0259-11*

⁷¹ Socialstyrelsen (2019), *Möjligheter och hinder för innovation i vård och omsorg*.

⁷² Myndigheten för delaktighet (2023), *Minnesanteckningar referensgruppsmötet 7 september, 2023/0259-10*.

Samverkan på flera nivåer

Kartläggningen visar att samverkan med fördel kan ske på flera nivåer för att främja utveckling och innovation inom hjälpmedelsförsörjningen.

Samverkan inom regionerna, mellan innovation, upphandling och hjälpmedelscentraler, som har kunskap om användarna, kan säkerställa en bra upphandling utifrån användarnas behov. Exempelvis om information som hjälpmedelscentralerna har inhämtat genom aktiv involvering sprids och används i andra delar av regionens organisation.

Ett par regioner framhåller vikten av att samverka med aktörer utanför regionen. Exempelvis genom att involvera högskolor och forskningsinstitut, att föra en nära dialog med leverantörerna och inkludera funktionshindersorganisationerna. I flera regioner finns det hubbar för samverkan och utveckling som kan användas. Ett par av de intervjuade menar att en bra samverkan och innovativ miljö uppstår först när alla dessa perspektiv förenas.

Flera av de regioner som ingår i kartläggningen upphandlar hjälpmedel tillsammans med andra regioner. Detta gör att marknaden blir mindre fragmenterad och regionerna kan dra nytta av varandras kompetens. Till exempel kan en region ha kännedom om ett effektivt hjälpmedel som, via samverkansnätverk, kan bli tillgängligt för fler användare. Eftersom samverkan också gör det möjligt att köpa in fler av samma produkt samtidigt kan det göra upphandlingen mer kostnadseffektiv.

Involvera användarna

Socialstyrelsen har tidigare påpekat behovet av att ge patienter och hjälpmedelsanvändare en starkare röst när det gäller att formulera sina behov och återkoppla om vad som fungerar bra och mindre bra. Att inkludera hjälpmedelsanvändare i hjälpmedelsförsörjningen är en förutsättning för att användarnas erfarenheter och behov ska ligga till grund för beslut och utformning av hjälpmedel.

Flera hjälpmedelscentraler har brukarråd som fungerar som bollplank. För att få med användarperspektivet redan i upphandlingsskedet behövs samverkan mellan regioners hjälpmedelscentraler och upphandlingsavdelningar. Vissa regioner bjuder även in till så kallade ”hearings” inför upphandling, vilket ger hjälpmedelsanvändare och funktionshindersorganisationer möjlighet att dela med sig av sin kunskap.

Struktur för att fånga upp utveckling

Såväl hjälpmedelscentraler som innovationsaktörer lyfter den utveckling av hjälpmedel som sker varje dag. Varje anpassning av ett hjälpmedel är en liten innovation i sig själv. Samtidigt finns det inget system för att plocka upp dessa innovationer.

” Ett samarbete mellan patienter och vården, görs i samverkan. Vård och patienter behöver vara med. Där är det inga bekymmer. Hjälpmedel som är mer forskningsnära behöver utmana system och processer. Det vi har svårast för – de smarta idéer som individerna har. Där har vi inget strukturerat sätt att samla in de smarta idéerna.

— Innovationsaktör

Ett par av de intervjuade regionerna påpekar att MDR ger möjlighet att strukturera den innovation som sker i arbetet med att specialanpassa produkter och arbeta mer målinriktat med innovation.

MDR ger långsiktighet

Förordningen skapar även en förutsägbar marknad, vilket kan främja samverkan mellan forskning, näringsliv och regioner. De klassificerade produkter som når marknaden är säkra och tillförlitliga tack vare tydliga krav och regelverk, något som i sin tur kan locka till sig investerare. Den tydligare regleringen kan även vara ett incitament för företag att ge sig in på marknaden. På sikt kan MDR göra det mer förmånligt och stabilt att vara en leverantör av hjälpmedel.

Upphandling som verktyg för innovation

Kartläggningen visar att regionerna på olika sätt använder sig av upphandling för att främja innovation:

- **Bygga på en behovsanalys:** Ett nära samarbete mellan regionernas olika delar är avgörande för att få in användarperspektivet i upphandlingen. Detta påverkar kravställningen och kan leda till en mer innovativ lösning.
- **Involvera användaren i upphandlingen:** Det finns flera sätt att involvera användaren i kravställningen. Ett sätt är bjuda in användare för att träffa leverantörer och lämna synpunkter inför kravställningen.
- **Funktionsupphandling:** I stället för att specificera exakta produkter eller lösningar, kan upphandlare fokusera på funktionella krav eller de problem som behöver lösas. Det ger leverantörerna möjlighet att vara kreativa och föreslå innovativa lösningar.

- **Innovationskluster:** Upphandling kan användas för att uppmuntra bildandet av innovationskluster där företag, forskningsinstitutioner och funktionshindersorganisationer samarbetar för att utveckla nya hjälpmedel.
- **Marknadsdialog:** Innan upphandlingen inleds kan dialog med potentiella leverantörer och användare ge insikter kring nya teknologier och möjliga innovationsvägar. Det kräver dock att regionerna arbetar aktivt med omvärldsanalyser.
- **Utvärderingskriterier:** Genom att inkludera innovation som ett utvärderingskriterium i upphandlingen kan regionerna föra fram betydelsen av nya och förbättrade lösningar.
- **Samverkan mellan regionerna:** Genom att regionerna samverkar i upphandlingsarbetet ökar deras kompetens, möjligheter att ställa genomtänkta krav och efterfråga högre volymer. Detta kan skapa incitament till långsiktig utveckling. Å andra sidan kan det göra det svårare för små aktörer att komma in på marknaden, eftersom det krävs stora volymer och ekonomiska förutsättningar.
- **Långsiktiga upphandlingar:** Längre kontrakt kan ge leverantörer den trygghet som krävs för att investera i forskning och utveckling, vilket kan leda till mer innovativa produkter och tjänster.

I genomgång av Upphandlingsmyndighetens hemsida⁷³ lyfts ett par andra aspekter upp, som inte lyftes av regionerna i kartläggningen men som kan vara relevanta även inom hjälpmedelsförsörjningen. Det handlar om:

- **Innovationspartnerskap:** Offentliga aktörer ingår i ett samarbete med privata företag för att utveckla nya hjälpmedel. Denna typ av upphandling möjliggör en mer flexibel och iterativ utvecklingsprocess.
- **Riskdelning:** Genom att dela riskerna med leverantörerna kan upphandlande myndigheter minska hinder för innovation. Detta kan inkludera betalningsstrukturer som gynnar forskning och utveckling. Huruvida detta är möjligt inom hjälpmedelsförsörjningen är emellertid svårt att svara på, givet att hjälpmedlet behöver vara utvecklat och kvalitetssäkrat innan det når hjälpmedelsanvändaren.
- **Incitament för hållbarhet och socialt ansvar:** Genom att kräva att lösningar inte bara är innovativa utan även hållbara och socialt ansvarsfulla, kan det stimulera till en mer ansvarsfull innovationskultur.

Ingen av regionerna i kartläggningen uppgav att de idag arbetar med uppföljning av upphandlingen ur ett innovationsperspektiv. Det vill säga, huruvida

⁷³ Upphandlingsmyndigheten (u.å) *Innovation i upphandling*, [Vad är innovation i upphandling? | Upphandlingsmyndigheten](#) (Hämtad 2024-11-08)

upphandlingen faktiskt har lett till innovation. Att arbeta med uppföljning är ett sätt att skapa lärande inför kommande upphandlingar.

Som tidigare nämnts är det ingen av regionerna i kartläggningen som uppgav att de genomför innovationsupphandlingar när de upphandlar hjälpmedel. Innovationsupphandling innebär att en produkt utvecklas tillsammans med användarna, vilket är en lösning som tillämpas inom andra produktområden. Att regionerna inte använder sig av innovationsupphandlingar beror på att ett hjälpmedel behöver vara fullt utvecklat och säkerhetsklassat innan det når marknaden och därigenom användaren. I kartläggningen framgår även att endast två av sex regioner lyfter att de använder funktionskrav när de upphandlar hjälpmedel. Kombinationen av att regionerna inte använder sig av innovationsupphandlingar och att det är få regioner som uppger att de arbetar med att ställa funktionskrav är intressant mot bakgrund av att Upphandlingsmyndigheten har identifierat att det finns en felaktig uppfattning om att funktionskrav enbart kan användas i innovationsupphandlingar. Att ställa funktionskrav handlar, enligt Upphandlingsmyndigheten, om att ge leverantörerna möjlighet att visa sin kreativitet och att ge dem större frihet att komma med förslag på utförandet. Genom att använda funktionskrav skapas möjligheter för leverantörerna att offerera nya lösningar som kanske är okända för köparen, men som kan vara både effektivare och billigare. Om en upphandling söker innovativa lösningar på komplexa problem, menar Upphandlingsmyndigheten att funktionskrav är en förutsättning för att lyckas.⁷⁴

Vad innebär kartläggningens resultat för hjälpmedelsanvändaren?

Kartläggningen visar att det finns många utmaningar för innovation och utveckling inom hjälpmedelsområdet. Samtidigt kan regionerna främja innovation och utveckling på flera sätt, exempelvis genom aktiv involvering av hjälpmedelsanvändare eller genom att använda upphandling som verktyg för innovation.

⁷⁴ Upphandlingsmyndigheten (u.å), *Myter om funktionskrav*, [Fem myter om funktionskrav | Upphandlingsmyndigheten](#) (Hämtad 2024-11-08)

Ekonomiska utmaningar kan begränsa tillgången till hjälpmedel

Hjälpmedelsanvändare är en ekonomiskt utsatt grupp

Det här kapitlet belyser några av de ekonomiska utmaningar personer med funktionsnedsättning lever med. Syftet är att synliggöra vikten av fungerande individuella stöd och lösningar för en redan ekonomiskt utsatt grupp.

MFD:s årliga uppföljning visar att var fjärde person med funktionsnedsättning lever i risk för fattigdom.⁷⁵ Sämre möjlighet till god ekonomi och försörjning kan försvåra för personer med funktionsnedsättning att själva betala för hjälpmedel.

En medlemsundersökning⁷⁶ från Synskadades Riksförbund visar att sysselsättningsgraden bland medlemmarna i åldern 20 – 64 år var 52 procent år 2021. Bland respondenter med lindrig eller måttlig synnedsättning var 60 procent sysselsatta på arbetsmarknaden. Motsvarande siffra för respondenter som var blinda var 43 procent. SRF påpekar även att det är många respondenter som har tvingats hitta alternativa lösningar för att klara sina löpande utgifter, såsom mat, hyra och räkningar. Nästan var tredje respondent hade under det senaste året behövt ta av sina besparingar, och nästan var sjätte respondent hade fått pengar eller fått låna pengar av en vän eller anhörig. De flesta av dem hade dessutom behövt använda dessa alternativa lösningar vid flera tillfällen för att klara av vardagsutgifterna. Förutom avståndet till arbetsmarknaden påpekar SRF även att medlemsgruppen har högre kostnader för hälso- och sjukvård, läkemedel eller hjälpmedel. En medlemsundersökning från 2018 visade att det var vanligt att ha merkostnader kopplade till funktionsnedsättningen som man inte ersattes för.

I den ekonomiska kartläggningen *Fångad i fattigdom?*⁷⁷ skriver FUB att delaktigheten och tillgången till samhällslivet för personer med intellektuell funktionsnedsättning påverkas negativt av både funktionsnedsättningen och den svåra ekonomiska situationen. FUB bedömer att personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning är låginkomsttagare i de fall de har en förvärvsinkomst, medan de med måttlig eller grav intellektuell funktionsnedsättning är beroende av ekonomiska bidrag för sin försörjning. FUB påpekar att personer med intellektuell funktionsnedsättning har begränsade möjligheter att öka sina inkomster och sänka sina utgifter. FUB konstaterar att alla kan hamna i en ekonomisk kris och bli beroende av stöd från samhället, men för FUB:s medlemmar handlar det inte om en kortvarig period utan livet ut. FUB ser flera inlåsnings effekter och nämner

⁷⁵ Myndigheten för delaktighet (2024), *Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2023 – Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken*. Nummer 2024:10.

⁷⁶ Synskadades Riksförbund (2021), *Kneget, kulorna och krånglet – Rapport från medlemsundersökning 2021, del 1*. [kneget-kulorna-och-kranglet_rapport-1_medlemsundersokning-2021_srf-oktober-2021.pdf](#) (Hämtad 2024-08-13)

⁷⁷ FUB (2023), *Fångad i fattigdom? – Inkomster och utgifter för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning*. [FiF \(uppd. 2023\) \(fub.se\)](#) (Hämtad 2024-08-13)

exempelvis det statliga bostadstillägget som är utformat på ett sätt som gör det svårt för personer med intellektuell funktionsnedsättning att spara till en ekonomisk buffert.

Ekonomiska förutsättningar kan påverka

MDR-kartläggningen visar att regionerna förhåller sig olika till att förskriva konsumentprodukter som hjälpmedel. Som tidigare utredningar har konstaterat leder det till ojämlikhet över landet, och även mellan de som har och inte har råd att betala själva.⁷⁸ I de fall en konsumentprodukt bäst tillgodoser en hjälpmedelsanvändares behov, kan en ökad restriktivitet vad gäller förskrivning av konsumentprodukter förväntas få ett av två utfall: antingen får användarna ett hjälpmedel ur regionens sortiment som sämre tillgodoser behovet, eller så hänvisas användarna till att köpa hjälpmedlet på konsumentmarknaden, givet att produkten finns tillgänglig där. Som presenterats i tidigare kapitel uppger två tredjedelar av de svarande i MFD:s undersökningspanel Rivkraft att de köpt hjälpmedel själva, både medicintekniska produkter och konsumentprodukter. Hjälpmedelsanvändarna uppger också i stor utsträckning att hjälpmedlen är helt avgörande för möjligheten till delaktighet i samhället. Det är något som kan förklara varför en stor andel köper hjälpmedel utan stöd från samhället, trots ekonomiska begränsningar.

Vad innebär detta för hjälpmedelsanvändarna?

Kartläggningen visar att en mer restriktiv förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel kan drabba hjälpmedelsanvändare som redan tillhör en ekonomiskt utsatt grupp.

⁷⁸ Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

Diskussion och slutsatser

Utgångspunkter för MFD:s rekommendationer

I det här kapitlet presenterar vi våra rekommendationer. Vi har sorterat rekommendationerna inom fyra övergripande områden:

- Nationell kunskapsstyrning för förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel
- Förstärkning av hjälpmedelsförskrivningsprocessen
- Åtgärder för att tillvarata innovation och utveckling
- Ett nationellt kunskapscenter för att öka jämlikhet och främja innovation

Rekommendationerna återföljs av en resonerande text där vi beskriver de slutsatser som ligger till grund för rekommendationerna.

För att knyta an till utgångspunkten till uppdraget inleder vi det här kapitlet med en kort sammanfattning av uppdragets syfte, bakgrund och antagande. Syftet med uppdraget har varit att undersöka om personer med funktionsnedsättning får tillgång till hjälpmedel som strävar efter att säkerställa oberoende, självbestämmande och självständighet. Bakgrunden till uppdraget är att hjälpmedelsanvändare har beskrivit en succesiv försämrad tillgång till hjälpmedel och stöd. Ett antagande som uppdraget har gjort är att denna upplevda succesiva försämring kan bero på regionernas arbetsätt och lokala tolkningar av befintlig lagstiftning. Hjälpmedelsområdet är brett och omfattar olika huvudmän samt en heterogen användargrupp. Uppdraget har begränsats till:

- Beskriva hur hjälpmedelsförsörjningen fungerar utifrån den enskildes perspektiv, behov och förutsättningar
- Tydliggöra möjligheten till förskrivning av hjälpmedel och konsumentprodukter samt identifiera utmaningar
- Kartlägga hur EU-förordningen om medicintekniska produkter (MDR) har påverkat hjälpmedelsförsörjningen
- Skapa en bild av innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen
- Identifiera eventuella glapp och möjliga lösningar, framförallt inom befintliga regelverk
- Utifrån de resultat som uppdraget visar, lägga fram rekommendationer för att förbättra hjälpmedelsförsörjningen för hjälpmedelsanvändarna

I det kunskapsinhämtande skedet har vi låtit genomföra två kartläggningar, en intervjustudie och en enkätundersökning. Utifrån resultaten i de undersökningarna har vi kommit till de slutsatser vi presenterar nedan.

Nationell kunskapsstyrning för förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel

- MFD rekommenderar att Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rekommendationer från 2020 implementeras:

Regeringen bör tillse att det finns gemensamma kriterier för att förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel ska ske jämnt över landet.

Regionerna och kommunerna bör säkerställa att anpassade råd och stöd för konsumentprodukter erbjuds i linje med nationell kunskapsstyrning.

Kartläggningen visar att det finns en risk att regionerna blir mer restriktiva med att förskriva konsumentprodukter som hjälpmedel när MDR införs. Detta trots att MDR endast reglerar medicintekniska produkter. Den bakomliggande orsaken är att MDR:s fokus på ansvar och säkerhet för medicintekniska produkter har gjort att regionerna har blivit mer medvetna om risker. I de fall en förskrivare frångår ordinarie sortiment och förskriver en konsumentprodukt kräver det riskanalys och dokumentation från såväl leverantörer som förskrivare. Om konsumentprodukterna användas på ett annat sätt än vad leverantören avsett, flyttas produktansvaret från leverantören till hjälpmedelscentralen.

Kartläggningen visar även att MDR riskerar att leda till minskat utbud av hjälpmedel till följd av de ökade krav som ställs på tillverkarna. Särskilt små och nischade hjälpmedelsleverantörer riskerar att försvinna. Situationen kan bli utmanande i de fall regionerna har små leverantörer som är ensamma i sina nischer. Frågan om minskat utbud är sammanflätad med frågan om ökad restriktivitet i förskrivning av konsumentprodukter. Om utbudet av hjälpmedel, som är klassificerade medicintekniska produkter, minskar samtidigt som restriktiviteten att förskriva konsumentprodukter ökar, ser MFD att det finns en risk för en försämring i det totala utbudet av hjälpmedel, inom ramen för regionernas sortiment. Särskilt drabbade blir då hjälpmedelsområden med hög andel konsumentprodukter, så som exempelvis synområdet och kognition- och kommunikationsområdet. Ovanstående innebär även att regionerna är mindre benägna att förskriva nya innovativa produkter som inte finns i sortimenten.

Eftersom förskrivning av konsumentprodukter inte är reglerad på nationell nivå är det troligt att restriktiviteten kommer att återfinnas i olika grad i olika regioner. Hur regionerna tolkar MDR har betydelse för hur regelverket i praktiken kommer att påverka förskrivningen av konsumentprodukter och därigenom hur hjälpmedelsanvändarna kommer att påverkas. Kartläggningen visar att tillgången

på konsumentprodukter i en region delvis beror på hur villiga hjälpmedelscentralen är att ta över ansvaret för produkterna samt om det finns medicintekniska produkter som kan möta behoven inom regionen. Som Myndigheten för vård- och omsorgsanalys redan har påpekat leder sjukvårdshuvudmännens olika bestämmelser och arbetssätt om förskrivning av och stöd för konsumentprodukter till ojämlikheter över landet mellan personer med samma behov. Till detta kan nu MFD lägga att regioners olika tolkningar av MDR ytterligare riskerar att bidra till redan konstaterade ojämlikheter. I sammanhanget vill MFD understryka att det är individens behov som ska vara styrande. Detta behov tillgodoses i vissa fall bäst av konsumentprodukter och i andra fall av medicintekniska produkter.

Därför rekommenderar MFD att Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rekommendationer från 2020 genomförs. Regeringen bör säkerställa att det finns gemensamma kriterier för hur förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel ska ske jämnt över landet. Dessutom bör regioner och kommuner säkerställa att anpassade råd och stöd för konsumentprodukter erbjuds i linje med nationell kunskapsstyrning.

Gemensamma kriterier kan tas fram på olika sätt. MFD bedömer att en möjlig väg för att ta fram gemensamma kriterier är att Socialstyrelsen tar fram allmänna råd för förskrivning av hjälpmedel för det dagliga livet. De allmänna råden bör omfatta både medicintekniska produkter och konsumentprodukter. Dessa allmänna råd kan antingen skrivas in i en egen föreskrift, eller läggas till i HSLF-FS 2021:52, Socialstyrelsens föreskrifter om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården. Även om allmänna råd inte är bindande, måste en verksamhet som väljer att inte följa dem kunna visa att samma resultat uppnås på ett annat sätt. Syftet med att ta fram allmänna råd för hjälpmedel för det dagliga livet är att öka jämlikheten i förskrivningen av både medicintekniska produkter och konsumentprodukter. För att säkerställa att sådana allmänna råd får avsedd effekt i regioner och kommuner, behöver arbetet även omfatta utbildningsinsatser.

Förstärkning av hjälpmedelförskrivningsprocessen

- MFD rekommenderar att regioner och kommuner vidtar åtgärder för att säkerställa att Socialstyrelsens process för förskrivning av hjälpmedel följs. De delar av processen som MFD anser särskilt bör förstärkas är information och uppföljning:

MFD anser att regioner och kommuner behöver säkerställa att användarna får kontinuerlig information under hela förskrivningsprocessen. Det gäller både vid behovsbedömning, utprovning och anpassning av hjälpmedel samt information om hur det utprovade hjälpmedlet ska användas.

MFD anser att regioner och kommuner behöver säkerställa en systematisk uppföljning av funktion och nytta för användarna av utprovade hjälpmedel.

- MFD rekommenderar att regioner och kommuner får vägledning och stöd i bedömningen av vilka möjligheter som kan finnas för förskrivare att direktupphandla i syfte att tillgodose hjälpmedelanvändares behov.
- I syfte att stödja regioner och kommuner i det arbetet rekommenderar MFD att Upphandlingsmyndigheten får i uppdrag att revidera vägledningen Upphandling av hjälpmedel och välfärdsteknik.

Intervjustudien visar att hjälpmedelsanvändare behöver både kunskap och engagemang för att få de hjälpmedel som bäst tillgodoser deras behov. Användaren själv måste argumentera för sina behov eller förlita sig på anhöriga eller vänner för stöd när gäller val av hjälpmedel. MFD anser att detta skapar ojämlika förutsättningar då alla inte har samma förutsättningar i att vara drivande och pålästa. Därför behöver regioner och kommuner säkerställa att användare får kontinuerlig information under hela förskrivningsprocessen. Det gäller både vid behovsbedömning, utprovning och anpassning av hjälpmedel, samt vid information om hur det utprovade hjälpmedlet ska användas. Konkret innebär detta att hjälpmedelsanvändaren behöver få veta vilka alternativ som finns, hur hjälpmedlen fungerar och vilka anpassningar som kan göras. På så sätt skapas förutsättningar för att hjälpmedelsanvändare får de hjälpmedel som bäst tillgodoser deras behov.

Intervjustudien visar även att det saknas en systematisk uppföljning av användare och deras förskrivna hjälpmedel. Genom regelbunden uppföljning kan förändringar i hälsotillstånd, funktionsförmåga eller livsstil upptäckas. Förändringar som dessa kan skapa nya behov hos hjälpmedelsanvändaren. Utan uppföljning är det svårt att möta förändrade behov hos användaren. MFD anser att bristen på uppföljning kan få negativa konsekvenser för individen när förändrade behov eller nödvändiga justeringar inte fångas upp i tid. Därför rekommenderar MFD att regioner och kommuner säkerställer en systematisk uppföljning av funktion och nytta för användarna av utprovade hjälpmedel. MFD:s rekommendation om nationell kunskapsstyrning för förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel kan förhoppningsvis också vara ett stöd för regioner och kommuner i arbetet med att vidta åtgärder för att säkerställa att Socialstyrelsens process för förskrivning av hjälpmedel följs.

Intervjustudien visar även att hjälpmedelsanvändarna upplever det upphandlade sortimentet som begränsande. Användare måste nöja sig med det som finns i deras region, även om det finns alternativ som bättre skulle tillgodose deras behov. Detta skapar ojämlikhet utifrån var hjälpmedelsanvändarna bor. Samtidigt visar

kartläggningen att förskrivare vill kunna möta användarnas behov, till exempel genom att gå utanför sortimentet och direktupphandla. Här finns en skillnad mellan professionens uppfattning och användarnas upplevelse. Av kartläggningen framgår att MDR ställer krav som innebär ökad administration i alla led, något som regionerna lyft fram som negativt. När en förskrivare exempelvis går utanför det ordinarie sortimentet och förskriver en konsumentprodukt krävs djupa riskanalyser och dokumentation. För att ge förskrivare utrymme att möta användarnas behov fullt ut är det viktigt att det finns förutsättningar för det vad gäller tid och resurser. MFD rekommenderar därför att förskrivare får vägledning och stöd om i vilka fall det är möjligt och på vilket sätt de kan direktupphandla i syfte att möta hjälpmedelanvändares behov. Som ett sätt att stödja regioner och kommuner i det arbetet rekommenderar MFD att Upphandlingsmyndigheten får i uppdrag att se över sin vägledning om Upphandling av hjälpmedel och våldfärdsteknik. I en sådan översyn ser MFD med fördel att det övervägs ett förtydligande om att direktupphandling ibland är ett nödvändigt sätt att tillmötesgå användares behov, när dessa inte kan tillgodoses genom det befintliga sortimentet. MFD:s förhoppning är även att en översyn av vägledningen ytterligare kan stödja regioner och kommuner i deras arbete med att tillvarata innovation och utveckling, läs mer om det i nästa avsnitt.

Åtgärder för att tillvarata innovation och utveckling

- MFD rekommenderar att Upphandlingsmyndigheten får i uppdrag att förstärka stöd och vägledning till regioner och kommuner för att främja upphandling av innovativa produkter och lösningar som tillgodoser hjälpmedelsanvändares behov. Inom ramen för det arbetet föreslår MFD ett särskilt fokus på tillämpningen av funktionskrav i upphandling.
- MFD rekommenderar att regioner och kommuner skapar förutsättningar för samarbete och kunskapsspridning mellan de delar inom organisationen som arbetar med hjälpmedel, upphandling samt innovation och utveckling.
- MFD rekommenderar att regioner och kommuner stärker sitt arbete med att involvera hjälpmedelsanvändare i de delar av organisationen som arbetar med upphandling samt innovation och utveckling.
- I syfte att stödja det arbetet rekommenderar MFD att MFD får i uppdrag att identifiera och föreslå ändamålsenliga former för involvering av hjälpmedelsanvändare och funktionshindersorganisationer inom hjälpmedelsområdet.
- MFD rekommenderar att regioner och kommuner säkerställer att förskrivare regelbundet får tillgång till kompetenshöjande åtgärder för att kunna följa den tekniska utveckling som sker.

Eftersom införandet av MDR kan komma att påverka utbudet av hjälpmedel negativt, och särskilt utmana små och nischade företag, anser MFD att det är särskilt viktigt att vidta åtgärder för att främja innovation inom hjälpmedelsområdet.

Ett viktigt verktyg för att främja innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen är upphandling. Kartläggningen visar att regionerna idag arbetar på flera sätt för att skapa incitament för innovation och utveckling inom upphandlingen. Att bygga på behov, involvera användaren, ha marknadsnära dialoger med leverantörerna, inkludera funktionskrav och bygga upphandlingen på omvärldsanalyser är några viktiga utgångspunkter. Att ett hjälpmedel måste vara fullt utvecklat och säkerhetsklassat innan det når marknaden och användaren gör det svårt för regionerna att arbeta med renodlade innovationsupphandlingar. Här ser MFD att en ökad användning av funktionskrav vid upphandling skulle kunna en väg mot mer innovativa lösningar. Samtidigt finns det ytterligare innovationsfrämjande arbetssätt som beskrivs av Upphandlingsmyndigheten som regionerna idag inte använder sig av. Kartläggningen har även identifierat att osäkerhet kring GDPR innebär utmaningar vid upphandling av hjälpmedel, särskilt kognitions- och kommunikationshjälpmedel. Rädslan för att känslig person- och patientdata hamnar i fel händer skapar en osäkerhet som kan leda till att regionerna inte investerar i den typ av hjälpmedel i samma utsträckning som i andra hjälpmedel. MFD rekommenderar därför att Upphandlingsmyndigheten får i uppdrag att förstärka stöd och vägledning till regioner och kommuner för att främja upphandling av innovativa produkter och lösningar som tillgodoser hjälpmedelsanvändares behov. Inom ramen för det arbetet föreslår MFD ett särskilt fokus på tillämpningen av funktionskrav i upphandling.

Kartläggningen har identifierat flera ytterligare möjligheter för regionerna att stärka innovationsklimatet internt. Ett sätt är att främja samarbete mellan regionernas olika delar; innovationshubbar, upphandlingsavdelningar och hjälpmedelscentraler. En annan möjlighet är att öka involveringen av hjälpmedelsanvändarna, även i de delar av regionen som arbetar med upphandling och innovation. Det kan stärka en ändamålsenlig och behovsstyrd upphandling. MFD anser att aktiv involvering kan vara ett verktyg för verksamhetsutveckling inom regioner och kommuner.

Därför rekommenderar MFD att regioner och kommuner skapar bättre förutsättningar för samarbete och kunskapsspridning mellan de delar av organisationen som arbetar med hjälpmedel, upphandling samt innovation och utveckling. Som ett sätt att stödja regioner och kommuner i det arbetet föreslår MFD att en uppdaterad version av vägledningen Upphandling av hjälpmedel och våldfärdsteknik får ett ännu tydligare fokus på innovation. MFD ser att föreliggande rapport kan fungera som ett kunskapsunderlag och att vägledningen kan förtydliga att även den delen av regionens organisation som arbetar med innovation kan inkluderas i den interna samverkan som sker under

upphandlingsförebereelserna. MFD rekommenderar även att regioner och kommuner stärker sitt arbete med att involvera hjälpmedelsanvändarna, även i de delar av organisationen som arbetar med upphandling samt innovation och utveckling. För att hitta effektiva sätt att involvera hjälpmedelsanvändare och funktionsorganisationer föreslår MFD att MFD får i uppdrag att identifiera ändamålsenliga former för involvering. Uppdraget bör utföras i nära samråd med regioner och kommuner.

För att säkerställa att nya och innovativa lösningar når sin marknad är det vidare viktigt att förskrivare har en god uppfattning av vilka hjälpmedel som finns, både inom och utanför sortimentet. Det centrala här är att hjälpmedelsanvändare ska kunna ta del av nya innovativa lösningar som tillgodoser deras behov. Resultaten från intervjustudien visar att hjälpmedelsanvändare efterfrågar mer information från förskrivarna i de olika delarna av hjälpmedelsförskrivningsprocessen. Flera av de som intervjuats uppger att de själva måste vara pålästa för att veta vilka alternativ som finns utöver det alternativ som förskrivaren föreslår. MFD rekommenderar därför att regioner och kommuner säkerställer att förskrivare har kontinuerlig tillgång till kompetenshöjande åtgärder för att följa den tekniska utveckling som sker. MFD:s förhoppning är att ett nationellt kunskapscenter för att öka jämlikhet och främja innovation kan vara ett stöd för regioner och kommuner i det arbetet.

Ett nationellt kunskapscenter för att öka jämlikhet och främja innovation

- MFD rekommenderar att regeringen ger lämplig aktör i uppdrag att utreda förutsättningar för att inrätta ett nationellt kunskapscenter för hjälpmedel.

Under uppdragets gång har MFD identifierat en generell efterfrågan på tydligare nationell styrning och samlad kunskap för hjälpmedelsområdet, både från förskrivare, hjälpmedelsanvändare, funktionshindersorganisationer och innovationsaktörer.

Som nämns i rapportens bakgrund har Sveriges arbetsterapeuter tidigare efterfrågat en nationell hjälpmedelsstrategi och nationella riktlinjer för sortiment, kriterier och avgifter för hjälpmedel. De har även lyft behovet av ökad kunskap och kompetens gällande hjälpmedel, och anser att inrättandet av ett nationellt kunskapscenter vore ett steg i rätt riktning.

Även flera av de funktionshindersorganisationer som ingick i uppdragets referensgrupp lyfte just en central kunskapsbank, ett nationellt kunskapscenter och

mer kunskap om hjälpmedel centralt som framgångsfaktorer för att få en jämlik tillgång till hjälpmedel.⁷⁹

Uppdragets användarstudier visade att flera av hjälpmedelsanvändarna efterfrågar nationella riktlinjer, alternativt en central samordning, för att klargöra vilka hjälpmedel som ska vara tillgängliga och vilka avgifter som ska gälla. Förhoppningen är att det skulle kunna skapa en jämlikare tillgång till hjälpmedel i landet och även minska osäkerheten vad gäller kostnader som belastar individen. I uppdragets kartläggning om innovation och utveckling har hjälpmedelscentraler och innovationsaktörer lyft att det idag saknas ett system för att fånga upp den innovation och utveckling av hjälpmedel som sker dagligen. MFD anser att ett nationellt kunskapscenter hade kunnat fylla en sådan funktion. MFD anser även att ett sådant nationellt kunskapscenter hade kunnat vara ett ändamålsenligt stöd till regioner och kommuner i deras arbete med att säkerställa att förskrivare har kontinuerlig tillgång till kompetenshöjande åtgärder för att kunna följa den tekniska utveckling som sker.

Att utreda förutsättningar för inrättandet av ett nationellt kunskapscenter ingick inte i uppdraget. Med tanke på den bredd av aktörer som har lyft fram behovet av ett sådant, anser MFD att frågan bör utreds vidare.

MFD rekommenderar därför att regeringen ger lämplig aktör i uppdrag att utreda förutsättningar för att inrätta ett nationellt kunskapscenter för hjälpmedel. Syftet bör vara att öka tydligheten och jämlikheten samt främja innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen. I uppdraget bör ingå att utifrån syftet precisera arbetsuppgifter och målgrupper och föreslå lämplig hemvist för ett nationellt kunskapscenter. Det bör också ingå i uppdraget att särskilt beskriva hur ett nationellt kunskapscenter för hjälpmedel kan involvera och stödja hjälpmedelsanvändarna. För att säkerställa användarperspektivet bör en sådan utredning samla in kunskap från hjälpmedelsanvändare och funktionshinderorganisationer.

⁷⁹ Myndigheten för delaktighet (2023), *Minnesanteckningar referensgruppsmöte 25 oktober, 2023/0259-11*

Referenser

Aftonbladet (2021-05-15), *Hjälpmedel är på väg att bli en klassfråga*. [30 förbund:Hjälpmedel är på väg att bli en klassfråga \(aftonbladet.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

Arbetsförmedlingen (2023), *Bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen*, [Bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen - Arbetsförmedlingen \(arbetsformedlingen.se\)](#) (Hämtad 2024-11-07)

Altinget (2023-03-29), *Rätten till kognitions- och kommunikationshjälpmedel måste säkerställas*. [Rätten till kognitions- och kommunikationshjälpmedel måste säkerställas - Altinget: Omsorg \(Hämtad: 2024-08-13\)](#)

Dagens Medicin (2022-01-17), *Vi har en ojämlig hjälpmedelsförsörjning. "Ny statistik om hjälpmedel visar det vi påpekat"* - [Dagens Medicin](#) (Hämtad 2024-08-

Ekonomifakta (u.å.), [Ditt län i siffror \(ekonomifakta.se\)](#) (Hämtad 2024-11-09).EUR-Lex (2022), *Säkerställande av säkerhet och prestanda för medicintekniska produkter*, [Säkerställande av säkerhet och prestanda för medicintekniska produkter | EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (Hämtad 2024-10-17)

Europeiska kommissionen (2023), *Questions and Answers: Commission proposes an extension of the transitional periods for the application of the Medical Devices Regulation*, [Q&A: Medical Devices Regulation \(europa.eu\)](#). (Hämtad 2024-11-07)

Europeiska kommissionen (2020-08-01), *Faktablad för upphandling av medicintekniska produkter och medicintekniska produkter för in vitro-diagnostik*. [procurementecosystem_factsheet_sv_0.pdf \(europa.eu\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

FUB (2023), *Fångad i fattigdom? – Inkomster och utgifter för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning*. [FiF \(uppd. 2023\) \(fub.se\)](#) (Hämtad 2024-08-13)

Försäkringskassan (2024), *Arbetshjälpmedel*, [Arbetshjälpmedel - Försäkringskassan \(forsakringskassan.se\)](#) (Hämtad 2024-11-07)

Göteborgsposten (2021-09-02), *Dyrt att bo i "fel" kommun om du behöver hjälpmedel*. [Dyrt att bo i "fel" kommun om du behöver hjälpmedel | Göteborgs-Posten \(gp.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

Hejaolika (2021-09-28), *Risk för höjda avgifter och ökad ojämlikhet inom hjälpmedel*. ["Risk för höjda avgifter och ökad ojämlikhet inom hjälpmedel" \(hejaolika.se\)](#) (Hämtad 2024-08-13)

Hörselskadades Riksförbund (2022-12-26), *Allt svårare för hörselskadade att få arbetshjälpmedel*. [Allt svårare för hörselskadade att få arbetshjälpmedel - Hörselskadades Riksförbund \(hrf.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

Kolada (u.å.), *Liknande kommuner/regioner*, [Liknande kommuner/regioner - Kolada](#) (Hämtad 2024-11-09).

Kunskapsguiden (2022), *Lagar och regler*, [Lagar och regler - Kunskapsguiden](#) (Hämtad 2024-11-07)

Läkemedelsverket (2019), *Riskklassning*, [Riskklassning | Läkemedelsverket \(lakemedelsverket.se\)](#) (Hämtad 2023-12-21)

Läkemedelsverket (2021-03-30, uppdaterad 2023-06-22), *Övergångsbestämmelser MDR*. [Övergångsbestämmelser MDR | Läkemedelsverket \(lakemedelsverket.se\)](#) (Hämtad 2024-08-13)

Myndigheten för Delaktighet (2020), *Aktiv fritid - Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel*. Nummer 2020:6.

Myndigheten för delaktighet (2023), *Minnesanteckningar referensgruppsmötet 7 september, 2023/0259-10*.

Myndigheten för delaktighet (2023), *Minnesanteckningar referensgruppsmötet 25 oktober, 2023/0259-11*

Myndigheten för delaktighet (2024), *Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2023 – Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken*. Nummer 2024:10.

Myndigheten för delaktighet (2024) *Tillgång till hjälpmedel – utifrån användarens perspektiv, 2023/0259-15*.

Myndigheten för delaktighet (2024) *MDR:s påverkan på hjälpmedelsförsörjningen – slutrapport, 2023/0259-16*

Myndigheten för vårdanalys, (2020), *Med varierande funktion – Förskrivning av konsumentprodukter som hjälpmedel vid funktionsnedsättning*. Rapport 2020:6.

Neuro (2022), *Neurorapporten 2022 Hjälpmedel: Livshjälp för ett värdigt liv*. [neurorapporten-2022-hjaelpmedel-livshjaelp-foer-ett-vaerdigt-liv.pdf](#) (Hämtad 2024-08-12) Proposition 2016/17:188, *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken*. Socialdepartementet.

Regionernas samverkansmodell för medicinteknik, *MTP-rådet*, [MTP-rådet - Samverkanmedicinteknik](#) (Hämtad 2024-11-08).

Sveriges Kommuner och Regioner (2024), *Det här är kommunalt självstyre*, [Det här är kommunalt självstyre | SKR \(Hämtad 2024-11-08\)](#)

Sveriges Kommuner och Regioner (2023), *Innovation*, [Innovation | SKR](#) (Hämtad 2024-11-08)

Socialstyrelsen (2019), *Möjligheter och hinder för innovation i vård och omsorg*.

Socialstyrelsen (2021), *Förskrivning av hjälpmedel – Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning*. Artikelnummer 2021-12-7673.

Socialstyrelsen (2023), *Nationellt stöd för rehabilitering, habilitering och hjälpmedel – Förutsättningar för nationella riktlinjer för områdena rehabilitering, habilitering och hjälpmedel*. Artikelnummer 2023-2-8373. SOU 2017:43 *På lika villkor! Delaktighet, jämlikhet och effektivitet i hjälpmedelsförsörjningen: Betänkande av Hjälpmedelsutredningen*. SOU 2023:29, *Varje rörelse räknas – hur ska vi skapa ett samhälle som främjar fysisk aktivitet?* Slutbetänkande av Kommittén för främjande av ökad fysisk aktivitet.

Synskadades Riksförbund (2021), *Kneget, kulorna och krånglet – Rapport från medlemsundersökning 2021, del 1*. [kneget-kulorna-och-kranglet_rapport-1_medlemsundersokning-2021_srf-oktober-2021.pdf](#) (Hämtad 2024-08-13) Synskadades Riksförbund (2021), *Synhjälpmedel – ingen hälsorisk*. [nyasyn-21-3-mini-002.pdf \(ffss.se\)](#) (Hämtad 2024-08-12)

Upphandlingsmyndigheten (u.å) *Innovation i upphandling*, [Vad är innovation i upphandling? | Upphandlingsmyndigheten](#) (Hämtad 2024-11-08)

Upphandlingsmyndigheten (u.å), *Myter om funktionskrav*, [Fem myter om funktionskrav | Upphandlingsmyndigheten](#) (Hämtad 2024-11-08)

Bilaga 1. Genomförande av kartläggningarna om MDR, innovation och utveckling

Inledning

Kartläggningarna genomfördes av företaget Governo på uppdrag av Myndigheten för delaktighet. Detta är en kortare presentation av avgränsningar och genomförande.⁸⁰

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med kartläggningarna var att ta reda på om personer med funktionsnedsättning får tillgång till ändamålsenliga hjälpmedel samt få en bild av innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen. Detta har vi gjort utifrån följande två övergripande frågeställningar:

- Hur påverkar MDR tillgången till hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning?
- Hur ser innovation och utveckling inom ramen för hjälpmedelsförsörjningen ut?

Avgränsningar

I fokus för MDR-kartläggningen stod regionernas hjälpmedelsförsörjning och företrädare från sex olika regioner intervjuades. Uppgiften var att kartlägga och analysera hur försörjningen av hjälpmedel som regionerna ansvarar för påverkas av befintliga regelverk.

Innovationskartläggningens ansats var bredare och intervjuer genomfördes med aktörer från både privat och offentlig sektor, med fokus på innovationstypen produktinnovation. Uppgiften var att kartlägga och analysera hur innovation och utveckling fungerar inom ramen för hjälpmedelsförsörjningen, samt identifiera utmaningar för att säkerställa innovativa lösningar för personer med funktionsnedsättning

Urvalet av regioner lämpliga att fungera som fallstudier har gjorts med hänsyn till befolkningstäthet, geografi, demografi och ekonomiskt välstånd. I fallstudierna av respektive region presenteras befolkningstäthet mätt som antal invånare per

⁸⁰ Myndigheten för delaktighet (2024) MDR:s påverkan på hjälpmedelsförsörjningen – slutrapport, 2023/0259-16.

kvadratkilometer⁸¹ och ekonomiskt välstånd som bruttoregionprodukt per invånare.⁸² Hänsyn har även tagits till antalet kommuner i respektive region, landareal och antalet invånare.⁸³ I urvalet har säkerställts att regioner som samverkar inom upphandling ingår.

Följande regioner har valts ut med anledning av att de kompletterar varandra med hänsyn till ovanstående faktorer:

- Region Halland
- Region Jönköpings län
- Region Skåne
- Region Värmland
- Region Västerbotten
- Region Örebro län

Urvalet av regioner ger ingen fullständig bild av alla Sveriges regioner. De exempel som beskrivs i rapporten kopplat till specifika regioner är just exempel och kan också finnas i andra regioner. Fokus ligger på regionernas arbete, eftersom de har huvudansvaret för hjälpmedelsförsörjningen, även om kommunerna också spelar en viktig roll. En viktig begränsning i rapporten är att inga intervjuer har gjorts med hjälpmedelsanvändare, även om intervjuerna täcker en bredd av olika aktörer. En referensgrupp med representanter från olika funktionshindersorganisationer har dock varit kopplad till uppdraget. Tillsammans med dem har ett antal möten genomförts för att ta del av deras kommentarer och reflektioner.

Genomförande

Kartläggningarna är baserad på flera olika datainsamlingsmetoder, och alla data samlades in mellan augusti och november 2023 av företaget Governo på uppdrag av Myndigheten för delaktighet. De huvudsakliga datakällorna som använts i kartläggningen är dokumentstudier och intervjuer.

För att skapa en förståelse och fördjupad kunskap om hjälpmedelsförsörjningen föregicks kartläggningarna av en studie av regionernas hemsidor samt relevanta dokument. En översikt av policys och regler som styr regionernas hjälpmedelsverksamhet har också genomförts för att få en samlad bild av området.

⁸¹ Kolada (u.å.), *Liknande kommuner/regioner*, [Liknande kommuner/regioner - Kolada](#) (hämtat 2024-11-09).

⁸² Ibid.

⁸³ Ekonomifakta (u.å.), [Ditt län i siffror \(ekonomifakta.se\)](#) (hämtat 2024-11-09).

För att belysa frågorna i rapporten har 49 personer intervjuats. Intervjuerna gjordes med representanter från regioner, innovationsaktörer, hjälpmedelsleverantörer och andra myndigheter. Valet av personer att intervjua skedde i samråd med MFD i uppstartsfasen av undersökningen. Alla intervjuer hölls digitalt för att underlätta deltagande.

Intervjuerna har varit strukturerade och baserade på en intervjuguide som skickades till deltagarna i förväg (se nedan). Varje intervju varade cirka en timme och genomfördes främst med enhetschefer, verksamhetschefer, specialister, analytiker eller utredare. Frågorna i intervjuguiden anpassades något beroende på intervjupersonens verksamhet och roll. Efter intervjuguiden presenteras en lista över verksamheter som intervjupersonerna representerar.

Intervjuguide

Följande frågor anpassas beroende på respondent.

1. Inledning och bakgrund

- a) Intervjupersonen, kort bakgrund och nuvarande roll
- b) Presentation av Governo (och konfidentialitet)
- c) Bakgrund och syfte för vårt uppdrag

2. Hjälpmedelsförsörjning

- a) Beskriv er roll i arbetet med att tillhandahålla hjälpmedel (både konsumentprodukter och medicinsktekniska produkter?)
- b) Hur skulle du beskriva ert ansvar för hjälpmedelsförsörjningen?
- c) Vilka aktörer samverkar ni med inom ramen för hjälpmedelsförsörjningen?
- d) (Hur sker samverkan med exempelvis regionen, skolor, arbetsplatser, sjukvården?)
- e) Vilka policys, regelverk och rutiner påverkar hjälpmedelsförsörjningen?

3. MDR och dess påverkan

- f) Det nya regelverket, förordning om medicintekniska produkter (MDR), började gälla maj 2021:
 - a) Vad är din bild – har det nya regelverket påverkat förskrivningen av hjälpmedel? Båda medicinsktekniska och konsumentprodukter?
 - b) Har MDR inneburit nya möjligheter? Vilka och för vem?
 - c) Vilka krav ställer det nya regelverket på upphandling, distribution och specialanpassning av hjälpmedel?
 - g) Vad är din bild - har hjälpmedelsförsörjningen tillräckligt med tid och kompetens för att förskriva konsumentprodukter (inklusive informera, instruera och träna samt kompetensutveckling)?

- h) Vilka speciella utmaningar ser ni kopplat till förskrivning av konsumentprodukter? Är det specifikt inom vissa områden (här avses hörsel, syn, kognition, rörelse m.fl.)?

4. Jämställdhet, barnrätt och aktiv involvering

- i) Hur utformar ni era styrande dokument kring hjälpmedelsförsörjningen? Hur ofta uppdateras dessa?
- d) På vilket sätt är hjälpmedelsanvändare eller funktionsrättsorganisationer involverade i utformning av policy och regelverk?
- e) På vilket sätt är policy och regelverk utformade utifrån barns perspektiv?
- f) På vilket sätt främjar policy och regelverk jämställdhet i hjälpmedelsförsörjningen?
- j) Hur involveras hjälpmedelsanvändaren (vuxna som barn) i ert arbete? (Likheter/skillnader vuxna och barn)

5. Innovation och utveckling

- g) Hur sker arbete med innovation och utveckling inom ramen för hjälpmedelsförsörjningen?
- h) Vilka faktorer (exempelvis regelverk) driver respektive hämmar innovation och utveckling inom hjälpmedelsförsörjningen?
- i) Vilka möjligheter finns för er att tillvarata och skapa innovation och utveckling inom området hjälpmedel, exempelvis teknisk utveckling och digitalisering?
- j) Använder ni upphandling som verktyg för innovation av aktörer inom hjälpmedelsförsörjningen? Hur?
- k) Har du någon tanke kring hur hjälpmedelsanvändarna själva vara delaktiga och bidra till att innovation och utveckling inkluderas i hjälpmedelsförsörjningen?

6. Avslutning

- k) Vad tycker du är viktigast för oss att ta med i arbetet framåt?
- l) Har du några ytterligare medskick och/eller förslag på personer vi bör intervju? (här avses hörsel, syn, kognition, rörelse m.fl.)
- m) Har ni några rapporter etc. på området som vi kan ta del av?
- n) Möjlighet att återkomma med ev. frågor?

Lista över intervjuade verksamheter

Kategori	Aktör	Antal respondenter
Region	Halland	6
	Jönköping	3
	Skåne	3
	Värmland	2
	Västerbotten	3
	Örebro	6
Privata hjälpmedelsleverantörer	Transistor	1
	Iris hjälpmedel	1
	Polarprint	1
	FunkaMera	1
	Tobii Dynavox	1
	Invacare	1
	Ottobock	1
	Salus Mea	2
	Swedish medtech	1
Intertek	1	
Aktörer inom arbetslivet och utbildningssystemet	Arbetsförmedlingen	1
	Försäkringskassan	1
	SPSM	1
Övriga myndigheter	SKR (MTP-rådet)	1
	Ledningsverket för medicinsk teknik (LfMT)	1
	Läkemedelsverket	1
	Socialstyrelsen	1
	Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV)	2
Aktörer inom innovation och utveckling	Upphandlingsmyndigheten	1
	Medtech4health	1
Tvärgående perspektiv	Vinnova	1
	Diskrimineringsombuds-mannen	1
	Barnombudsmannen	1
	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)	1
Totalt		49

Bilaga 2. Genomförande av intervjustudien

Intervjustudien genomfördes av företaget Governo på uppdrag av Myndigheten för delaktighet. Detta är en kortare presentation av genomförandet av intervjustudien baserad på slutrapporteringen från Governo.⁸⁴

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna undersökning var att inhämta användarens perspektiv på hjälpmedelsförsörjningen och på så sätt identifiera utvecklingsområden inom hjälpmedelsförsörjningen. Det gjordes utifrån följande övergripande frågeställning:

Hur kan hjälpmedelsförsörjningen utvecklas för att på ett tydligare sätt inkludera användarens perspektiv?

Och med stöd av fyra analysfrågor:

- 1) Får hjälpmedelsanvändaren tillgång till de hjälpmedel som de behöver?
- 2) Vilka är utmaningarna för att få tillgång till hjälpmedel?
- 3) Vilka är möjligheterna för att få tillgång till hjälpmedel?
- 4) Hur kan hjälpmedelsanvändarens perspektiv inkluderas i hjälpmedelsförsörjningen och i innovation och utveckling av hjälpmedel?

Avgränsningar

Denna studie omfattar intervjuer med 24 hjälpmedelsanvändare som använder syn-, hörsel- och/eller rörelsehjälpmedel. Flera av respondenterna använder flera olika typer av hjälpmedel. Fokus ligger på vuxna användares perspektiv på hjälpmedelsförsörjningen. Studien är geografiskt avgränsad till användare som bor i de sex regioner som också ingick i studien om MDR påverkan på hjälpmedelsförsörjningen. Detta gör det möjligt att jämföra resultaten mellan regionerna och skapa en sammanhängande bild mellan de två studierna. Varje användares berättelse är unik, och det är viktigt att notera att materialet därför är begränsat i sin omfattning.

Genomförande

Undersökningen bygger på en kombination av datainsamlingsmetoder och har samlats in under november 2023 till och med februari 2024. De primära datakällor som har använts för undersökningen är enkät och semi-strukturerade intervjuer.

För att välja ut respondenter till intervjuerna skickades en enkät till MFD:s

⁸⁴ Myndigheten för delaktighet (2024) Tillgång till hjälpmedel – utifrån användarens perspektiv, 2023/0259-15.

undersökningspanel, Rivkraft (se nedan). 306 personer svarade ja på frågan: "Vill du delta i en intervju där vi ställer frågor om hjälpmedel?". Av dessa var 80 respondenter från de sex regioner som studerades i den föregående undersökningen, som handlade om MDR:s påverkan på hjälpmedelsförsörjningen. Från dessa valdes 24 personer ut (4 från varje region) som använder syn-, hörsel-, och/eller rörelsehjälpmedel. Urvalet gjordes med hänsyn till kön och ålder och förekomst av hjälpmedel för att få en jämn fördelning i gruppen. Dessa personer kontaktades via e-post för att boka en intervju. Urvalskriterierna fastställdes i samråd med MFD i uppstartsfasen av undersökningen.

För att grundligt belysa frågorna i rapporten genomfördes intervjuer med hjälpmedelsanvändare. För att underlätta deltagandet hölls alla intervjuer digitalt. Intervjuerna var strukturerade och följde en intervjuguide (se nedan) och pågick i mellan 20 och 75 minuter. De citat som presenteras i rapporten är anonymiserade och kommer från samtal med hjälpmedelsanvändare. I vissa fall deltog även anhöriga under intervjun.

Enkät till MFD:s undersökningspanel Rivkraft

Ämnesraden: Förfrågan om att delta i intervjustudie

Hej!

Vi söker personer som använder hjälpmedel och vill delta i en intervjustudie.

Har du en syn-, hörsel- eller rörelsenedsättning? Har du fått hjälpmedel förskrivet? Förskrivna hjälpmedel kan man få från till exempel synpedagog, audionom, arbetsterapeut eller annan sjukvårdspersonal.

Om du har hjälpmedel som du fått förskrivet vill Myndigheten för delaktighet höra om dina erfarenheter. Myndigheten för delaktighet vill ta reda på om användare av hjälpmedel får de hjälpmedel som de behöver. Syftet är att ta reda på om någonting kan göras annorlunda och sprida den kunskapen.

För att ta reda på detta vill vi intervjua 25 personer som själva har hjälpmedel. Vi kommer att välja ut personer som får dela sina erfarenheter i en personlig intervju. Eftersom regioner arbetar olika vill vi gärna intervjua personer från olika delar av Sverige.

Vill du anmäla ditt intresse för att bli intervjuad? Klicka här: [länk]

Anmäl dig senast den 4 december om du är intresserad.

Intervjuerna genomförs via telefonen eller via videolänk beroende på hur du önskar. Myndigheten för delaktighet har anlitat konsulter som genomför intervjun. Företaget de arbetar på heter Governo. De kontaktar dig om du blir utvald.

Bra att veta:

- I intervjun är du inte anonym men ditt namn kommer inte att skrivas ut i rapporten.
- Intervjun tar ungefär en timme att genomföra.
- Du får inte betalt men den kunskap du delar är väldigt värdefull.
- När vi skrivit om resultatet kommer du få en länk så att du kan läsa det.

Vänliga hälsningar,

Myndigheten för delaktighet

Om du har frågor om intervjustudien kan du vända dig till Myndigheten för delaktighet på rivkraft@mfd.se

Du är med i Rivkraft därför har du fått den här förfrågan.

[Personuppgiftspolicy](#)

Enkätfrågorna:

Vill du delta i en intervju där vi ställer frågor om hjälpmedel?

Använder du hjälpmedel?

Vad använder du för hjälpmedel?

Här kan du ge flera svar.

- Synhjälpmedel
- Hörhjälpmedel
- Rörelsehjälpmedel
- Andra hjälpmedel, vilket eller vilka?

Är ditt hjälpmedel förskrivet från hälso- och sjukvården?

Har du de hjälpmedel du behöver?

Vi vill intervjua användare från olika regioner inom Sverige. I vilken region bor du?

Om du blir utvald till intervju får du information via e-post senast 19 januari. Där får du veta hur intervjun går till.

Skriv den e-post du vill bli kontaktad på

Vad heter du?

Här kan du skriva om du vill säga något till undersökningen om hjälpmedel.

Intervjuguide

Myndigheten för delaktighet (MFD) efterfrågar en intervjuundersökning som har ambitionen att belysa användarens perspektiv i arbetet med att fördela hjälpmedel för att genom det synliggöra hur användare ska kunna få de hjälpmedel de har rätt.

Undersökningen genomförs av företaget Governo på uppdrag av MFD.

1. Inledning och bakgrund

- a) Intervjupersonen, namn och bakgrund
- b) Presentation av Governo (och konfidentialitet)
- c) Bakgrund och syfte för vårt uppdrag

2. Tillgång till hjälpmedel

- a) Vilka hjälpmedel har du?
 - Har du fått hjälpmedlen förskrivna från din region eller kommun?
 - Vilka kostnader har du för dina hjälpmedel?
 - Har du köpt hjälpmedel själv?
- b) Hur länge har du haft hjälpmedlet(n)?
 - Är det ditt första förskrivna hjälpmedel eller har du även andra hjälpmedel?
- c) Har du de hjälpmedel du behöver?
- d) Är du nöjd med ditt hjälpmedel?
- e) Hade tillgången på andra eller ytterligare hjälpmedel ökat din delaktighet i samhället, exempelvis ökat din delaktighet i arbetslivet, studier eller på din fritid? Om ja, på vilket sätt?

3. Delaktighet i Förskrivningsprocessen (hjälpmedel från region och kommun)

- a) Visste du vart du skulle vända dig för att få tillgång till hjälpmedel?
- f) Hade du förkunskap om de hjälpmedel som fanns tillgängliga?
- g) Fick du information om olika hjälpmedelsalternativ för dina behov?
- h) Fick du möjlighet att påverka vilket hjälpmedel du skulle få?
- i) Hur upplevde du processen att få tillgång till de hjälpmedel du använder idag?
Vad fungerade bra? Vad fungerade mindre bra? (ge gärna exempel)
 - Upplever du att de som förskrev ditt/dina hjälpmedel hade förståelse för dina behov? (ev. tillräcklig kunskap)
- j) Fick du information om hur hjälpmedlet(n) ska användas när du fick det/dem?
- k) Fick du möjlighet att träna med hjälpmedlet(n)?
- l) Specialanpassades hjälpmedlet(en) efter dina behov?
- m) Hur ser processen ut för när dina behov förändras och då ev. uppdatering av hjälpmedlet(n) behövs?
- n) Har det skett någon uppföljning av vad som fungerar bra eller mindre bra med ditt/dina hjälpmedel? Om, nej, varför inte? Om ja, vad fungerade bra/mindre bra?
- o) Har du behövt service eller underhåll av hjälpmedel? Hur fungerar service av hjälpmedlet(n) och ev. reparationer?

- p) Vad upplever du är det största hindren för att få tillgång till de hjälpmedel du behöver?
- q) Vad skulle behöva förändras för att öka möjligheten att få tillgång till hjälpmedel för dig och andra med funktionsnedsättning?
- Hur tycker du att hjälpmedelsanvändare kan involveras för att bidra till utveckling i hjälpmedelsförsörjningen?
- r) På vilket sätt skulle du vilja bidra till utveckling i hjälpmedelsförsörjningen?

4. Arbetshjälpmedel och hjälpmedel i skolan (om det är aktuellt)

- a) Har du fått ekonomiskt stöd från Arbetsförmedlingen eller Försäkringskassan för att få arbetshjälpmedel?
- b) Har du fått hjälpmedel från din skola eller utbildningsanordnare?
- c) Hur upplevde du processen att få tillgång till arbetshjälpmedel/hjälpmedel i skolan? Vad fungerade bra? Vad fungerade mindre bra? (ge gärna exempel)

5. Avslutning

- a) Vad tycker du är viktigast för oss att ta med i arbetet framåt?
- b) Möjlighet att återkomma med ev. frågor?
- c) Senare i år kommer resultaten av det här uppdraget kommuniceras av MFD. Om det skulle vara aktuellt får en kommunikatör ta kontakt med dig?

Bilaga 3. Genomförande av enkätundersökningen i MFD:s undersökningspanel Rivkraft

Om MFD:s undersökningspanel Rivkraft

I många undersökningar är det svårt att få en rättvis bild av personer med funktionsnedsättningar och deras situation. Därför har Myndigheten för delaktighet (MFD) skapat undersökningspanelen Rivkraft. Här delar personer med egen funktionsnedsättning sina erfarenheter genom att besvara enkäter.

Panelen bidrar med värdefull kunskap om hur deras vardag ser ut, vad som fungerar bra och vad som kan förbättras. Svaren från Rivkraft används av både MFD och andra myndigheter för att öka kunskapen om hur det är att leva med en funktionsnedsättning. Kunskapen ligger till grund för MFD:s arbete för jämlika levnadsvillkor i samhället och är utgångspunkt för kunskapsunderlag, rapporter och stöd som myndigheten tar fram.

- 3062 deltagare i den aktuella undersökningen.
- Ålder: Alla deltagare är 18 år eller äldre.
- Funktionsnedsättning: Deltagarna har en eller flera funktionsnedsättningar.
- Frivillighet: Att delta i panelen är helt frivilligt, och deltagarna anmäler sig själva.
- Valfrihet: Deltagarna bestämmer själva vilka undersökningar de vill delta i.
- Antal undersökningar: MFD genomför vanligtvis fyra till fem undersökningar per år.

Viktigt att tänka på när man använder resultaten från Rivkraft

Rivkraft kan användas som ett kvalitativt komplement till den offentliga statistiken. Berättelser, citat och beskrivningar i Rivkraft kan ge förklaringar och öka förståelsen för de hinder som kan finnas för delaktighet. Panelen är självrekryterad och har en ojämn fördelning när det gäller kön, ålder, bakgrund, utbildning, ekonomi och olika typer av funktionsnedsättningar. Det betyder att panelen inte helt speglar alla personer med funktionsnedsättning. Därför går det inte att dra statistiskt säkra slutsatser för hela gruppen, utan resultaten gäller bara de som har svarat på just denna enkät.

Enkätundersökning om hjälpmedel

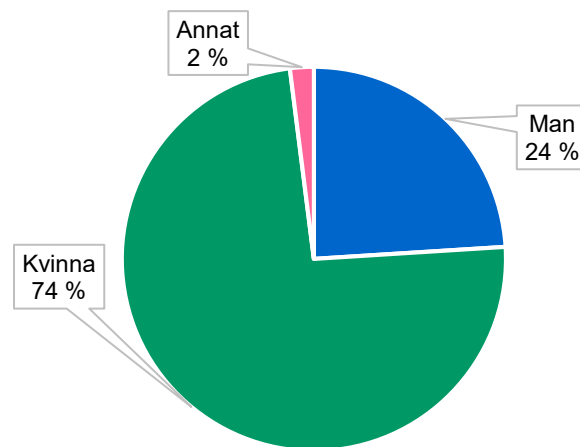
I februari 2024 skickade MFD ut en enkät till deltagarna i Rivkraft med fokus på användning av hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. Enkäten var öppen för svar från den 21 februari till den 13 mars 2024. Totalt gick enkäten ut

till 3 062 paneldeltagare och 1 737 svarade på enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 57 procent. Av dessa svarade 1254 deltagare att de använder ett eller flera hjälpmedel på frågan ”Använder du hjälpmedel på grund av din funktionsnedsättning?” Enkätundersökningen baseras på svar från dessa 1 254 personer.

Inkomna svar indelade efter kön

Av dem som uppgett att de har hjälpmedel hade enkäten besvarats av 936 kvinnor och 293 män, vilket motsvarar 75 procent respektive 23 procent av de inkomna svaren. Utöver dessa hade 25 personer valt att ange kön som ’annat’, vilket utgör 2 procent av de totala svaren.

Figur 1. Fördelning bland inkomna svar sorterat efter kön, i procent.

Inkomna svar indelade på åldersgrupper

Av dem som har uppgett att de har hjälpmedel har vi delat in de inkomna svaren i fem åldersgrupper:

- 18 år till 29 år
- 30 år till 44 år
- 45 år till 54 år
- 55 år till 64 år
- 65 år och äldre

Tabell 1. Inkomna svar indelade på åldersgrupper

Ålder	Antal	Procent
18-29	61	5
30-44	187	15
45-54	417	33
55-64	311	25
65 eller äldre	278	22

Flest svar, 471 svar eller 33 procent av samtliga inkomna enkätsvar, lämnades av respondenter i åldersgruppen 45–54 år, medan endast fem procent av respondenterna var under 30 år.

Enkätfrågorna

Enkäten innehöll följande 36 frågor:

- Använder du hjälpmedel på grund av din funktionsnedsättning?
- Vad använder du för typ av hjälpmedel?
- Hur länge har du använt hjälpmedel?
- Har du behov av någon eller några fler hjälpmedel som skulle kunna underlätta din vardag på grund av din funktionsnedsättning?
- Till vad skulle du ytterligare hjälpmedel?
- Har du fått hjälpmedel från hälso- och sjukvården?
- Till exempel från arbetsterapeut, synpedagog, audionom eller annan sjukvårdspersonal
- Har du fått möjlighet att påverka vilka hjälpmedel du har fått från hälso- och sjukvården?
Till exempel från arbetsterapeut, synpedagog, audionom eller annan sjukvårdspersonal
- Hur var kontakten med din förskrivare? Till exempel från arbetsterapeut, synpedagog, audionom eller annan sjukvårdspersonal
- Har du fått hjälp och stöd att använda de hjälpmedlet du fick förskrivna? Till exempel från arbetsterapeut, synpedagog, audionom eller annan sjukvårdspersonal.
- Får du tillräckligt med hjälp och stöd för att använda dina hjälpmedel?
Till exempel från arbetsterapeut, synpedagog, audionom eller annan sjukvårdspersonal.
- Vad behöver du hjälp och stöd med som du inte fått för att använda dina hjälpmedel?
- Vad är dina erfarenheter av reparation och service av hjälpmedel?
- Vilken typ av kostnader har du för dina hjälpmedel?
- Är din delaktighet i samhället högre när du använder dina hjälpmedel?

- Här kan du skriva om du vill berätta om hur hjälpmedel påverkar din delaktighet i samhället.
- Arbetar du eller har du haft arbete under de senaste 3 åren?
- Har du hjälpmedel som underlättar eller gör det möjligt för dig att arbeta?
- Hur upplevde du bemötandet Arbetsförmedlingen?
- Hur lång tid tog det att få ditt arbetshjälpmedel efter att du skrivit in dig på Arbetsförmedlingen?
- Hur upplevde du bemötandet du fick från Försäkringskassan?
- Hur lång tid tog det att få ditt arbetshjälpmedel efter att du tagit kontakt med Försäkringskassan?
- Får du hjälp och/eller stöd att använda dina hjälpmedel i arbetet?
- Känner du att din delaktighet i arbetslivet har ökat när du använder dina hjälpmedel?
- Här kan du skriva om du vill berätta om hur hjälpmedel påverkar din delaktighet i arbetslivet
- Studerar du eller har du studerat under de senaste 3 åren?
- Har du hjälpmedel som underlättar eller gör det möjligt för dig att studera?
- Hur lång tid tog det att få dina till hjälpmedel till studierna?
- Får du hjälp och/eller stöd att använda dina hjälpmedel för studierna?
- Har din delaktighet i studierna ökat när du använder dina hjälpmedel?
- Här kan du skriva om du vill berätta om hur hjälpmedel påverkar din delaktighet i studier.
- Har du köpt hjälpmedel själv?
- Vilka hjälpmedel har du köpt själv?
- Har du fått hjälp och stöd att använda de hjälpmedel du köpt själv?
- Varför har du inte hjälpmedel som du har behov av på grund av din funktionsnedsättning?
- Här kan du skriva om varför du inte har de hjälpmedel du behöver eller vill ha.
- Här kan du skriva om du har något du vill säga om hjälpmedel som vi inte har frågat.